

Resultaten van de Monitor Ruimtelijke Adaptatie 2016

Rutger van der Brugge
Jasper Eshuis (Erasmus Universiteit Rotterdam)
Gerald Jan Ellen

1230079-000

Titel
Resultaten van de Monitor Ruimtelijke Adaptatie 2016

Opdrachtgever	Project	Kenmerk	Pagina's
Rijkswaterstaat Water, Verkeer en Leefomgeving Locatie Delft	1230079-000	1230079-000-BGS-0001	68

Trefwoorden
Monitoring Ruimtelijke Adaptatie, Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie

Versie	Datum	Auteur	Paraaf	Review	Paraaf	Goedkeuring	Paraaf
	mei. 2016	Rutger van der Brugge		Rosalie Franssen		Henriette Otter	
		Jasper Eshuis (Erasmus)					
		Gerald Jan Ellen					

Status
Definitief

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	5
1.1 Doel van dit rapport	5
1.2 Opdracht en vraagstelling	5
1.3 Afstemming met andere monitoring rond klimaat en adaptatie	6
1.4 Leeswijzer	6
2 Opzet van de monitor	7
2.1 De Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie	7
2.2 Uitgangspunten monitor DBRA	8
2.3 Monitoring: onderdelen en methoden	9
2.4 Organisatie	9
2.5 Aanpak en opbouw van de enquête	9
2.6 Koppeling met stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie en het kennisportaal	10
2.7 Koppeling met Vitale en Kwetsbare functies	10
3 Resultaten van de monitor 2016	11
3.1 Deelname aan de enquête: inzicht in de respondentenpopulatie	11
3.2 Weten	12
3.2.1 Kennis over de gevolgen van klimaatverandering	12
3.2.2 Klimaatopgave beheersgebied	15
3.3 Willen	16
3.3.1 Doelstellingen vastgelegd in beleid	16
3.3.2 Politieke aandacht	17
3.3.3 Klimaatadaptatie in beleidsplannen	20
3.3.4 Structureel budget	22
3.4 Werken	24
3.4.1 Uitvoering beleidsplannen	24
3.4.2 Lopende projecten	24
3.5 Inschatting van de voortgang ten opzichte van 2015	25
3.5.1 Eigen inschatting ten aanzien van de voortgang door de respondenten	25
3.5.2 Percentages hoog scorend op 'weten', 'willen' en 'werken'	26
3.6 Samenhang tussen 'weten', 'willen' en 'werken'	29
3.7 Kansen en Barrières	29
3.7.1 Interne factoren	29
3.7.2 Externe factoren	30
3.7.3 Factoren die van invloed zijn op de uitvoering van ruimtelijke adaptatie ('werken')	31
3.7.4 Factoren die de voortgang significant beïnvloeden	32
3.8 Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie	34
3.8.1 Gebruik	34
3.8.2 Tevreden	34
3.8.3 Klimaateffectatlas	35
3.9 Stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie	36
4 Conclusies en aanbevelingen	37

4.1	Belangrijkste conclusies	37
4.2	Discussie	40
4.3	Aanbevelingen voor de monitor van 2017	42

Bijlage(n)

A	Vragenlijst enquête 2016	A-1
B	Spreiding van antwoorden van waterschappen op het gebied van ‘weten’	B-1
C	Spreiding van antwoorden van de Rijksoverheid op het gebied van ‘weten’	C-1
D	Spreiding van antwoorden van provincies op het gebied van ‘weten’	D-1
E	Regressieanalyse: regressie van externe kansen en barrières op de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering	E-1
F	Regressieanalyse van factoren die de voortgang in ruimtelijke adaptatie bepalen bij gemeenten	F-1
G	Correlatieanalyses voor de relatie tussen het doen van een klimaatstresstest en andere variabelen	G-1

Samenvatting

In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (DBRA) spreken het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen af om waterveiligheid en klimaatbestendigheid integraal mee te gaan wegen bij ruimtelijke ontwikkelingen. De DBRA houdt in dat in 2020 klimaatbestendig en waterrobuust inrichten een integraal onderdeel is van beleid en in 2050 is gerealiseerd in de fysieke ruimtelijke inrichting.

In dit rapport worden de resultaten van de 2^e DBRA-monitor gepresenteerd. De rapportage laat zien hoe de respondenten zelf de stand van zaken en de voortgang beoordelen ten aanzien van de bestuursovereenkomst DBRA. Om de voortgang in beeld te brengen wordt een vergelijking gemaakt met de resultaten van de monitor DBRA uit 2015 (nulmeting).

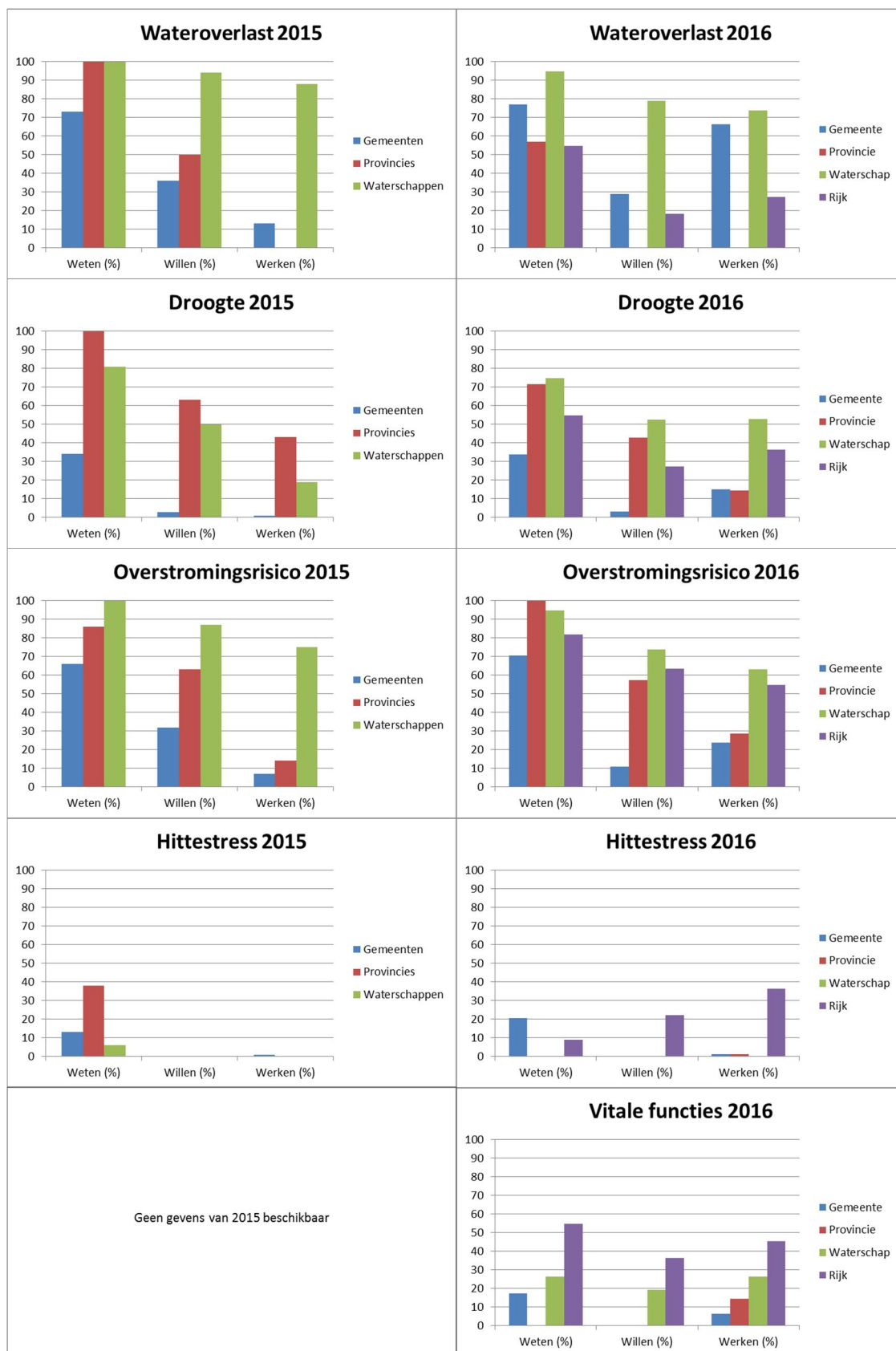
De enquête is uitgezet in de periode 18 maart – 15 april 2016 bij alle waterschappen, provincies en gemeenten en een aantal vertegenwoordigers van het Rijk (Ministeries van IenM, EZ, Rijkswaterstaat en het Rijksvastgoedbedrijf). In totaal hebben 92 gemeenten, 7 provincies, 19 waterschappen en 11 respondenten bij de Rijksoverheid de enquête ingevuld.

Op basis van de respons kunnen uitspraken worden gedaan over de voortgang bij de diverse publieke organisaties die de enquête hebben ingevuld. Voor de waterschappen kunnen de uitspraken worden gegeneraliseerd naar alle waterschappen vanwege de zeer goede respons. Ook de respons onder gemeenten was redelijk te noemen met bijna een kwart van de gemeenten die de enquête heeft ingevuld. Extra voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de data over de provincies en de Rijksoverheid, vanwege het beperkt aantal respondenten.

Conclusies

Een eerste conclusie die getrokken kan worden is dat het algemene beeld dat in 2015 naar voren kwam, niet fundamenteel is veranderd in 2016. De gemeenten, waterschappen en provincies die de monitor hebben ingevuld zijn naar eigen inschatting relatief ver met de thema's overstromingsrisico's en wateroverlast, iets minder ver met droogte en het minst ver met de thema's hittestress en vitale en kwetsbare functies. Daarnaast scoren alle partijen relatief hoog op 'weten', iets lager op 'willen' en nog iets lager op 'werken'.

Wanneer we nader inzoomen op de data (zie Figuur 1), waarin de percentages van gemeenten, provincies en waterschappen die (zeer) hoog scoren (4 of 5) op weten – willen – werken zijn weergegeven, zien we onder onze respondenten op een aantal vlakken wel veranderingen ten opzichte van 2015. Deze veranderingen moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Zo is het niet zo dat provincies in 2016 niets meer doen aan 'willen' ten aanzien van wateroverlast, maar geeft de figuur aan dat dat in mindere mate gebeurde (een score lager dan een 4, op schaal van 1-5). Op de thema's wateroverlast, overstromingsrisico is voortgang te zien bij gemeenten op 'werken'. Op het thema droogte is zowel bij gemeenten als waterschappen voortgang te zien op 'werken'. Op het thema hittestress is een gemengd beeld te zien, waarin gemeenten voortgang laten zien in 'weten', maar bij waterschappen en provincies het 'weten' juist niet is toegenomen ten opzichte van 2015. Voor het thema vitale en kwetsbare functies is geen vergelijking te maken omdat het in 2015 niet is meegenomen.

Figuur 1 Percentage gemeenten, provincies en waterschap dat (zeer) hoog scoort (4 of 5) op weten – willen – werken

barrières als bepalender dan de externe factoren waar men nadrukkelijk afhankelijk is van andere partijen. Het kan zijn dat de respondenten de externe afhankelijkheden als een gegeven beschouwen en interne factoren als barrière zien waar ze iets aan kunnen doen. Ten aanzien van de barrières zijn de resultaten lastig te interpreteren. Op dit punt is meer onderzoek nodig om solide uitspraken te kunnen doen.

Een van de uitgangspunten van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie is dat een transitie nodig is, waarin een cultuuromslag plaatsvindt zodat bij elk ruimtelijk besluit klimaatbestendigheid en waterrobuustheid worden meegewogen. Dergelijke cultuuromslagen vinden niet plaats binnen één jaar. Het is daarom ook niet vreemd dat in 2016 niet zo gek veel verandering is te zien ten opzicht van 2015. Het is een langzaam groeiproces dat jaren kan duren. Niet voor niets is gesteld dat pas in 2020 ruimtelijke adaptatie in beleid moet zijn vastgelegd en pas in 2050 in de fysieke inrichting. De voortgang van de DBRA moet ook in dit licht worden gezien. Partijen bereiden zich voor om de transitie vorm te geven in hun beheergebied, maar de veranderingen zelf zijn nog niet zo zichtbaar.

Aanbevelingen voor de monitor van 2017

De DBRA-monitor is een middel om enerzijds de voortgang inzichtelijk te maken, te rapporteren aan het kabinet en te evalueren of er een koerswijziging nodig is, anderzijds om inzicht te krijgen in de barrières om daar lessen uit te kunnen trekken waarmee ruimtelijke adaptatie bevorderd kan worden. Om de voortgang in 2017 te kunnen vergelijken met 2015 en 2016 geldt de aanbeveling om de vragen in de enquête die hierover gaan zoveel mogelijk hetzelfde te houden.

Daarnaast wordt aanbevolen om een deel van de enquête te wijden aan het inzichtelijker maken van de factoren die ruimtelijke adaptatie bevorderen of tegenwerken. Voorbereidend hierop kunnen interviews of focusgroepen georganiseerd worden, waarbij kan worden doorgevraagd over barrières waar men tegenaan loopt. De geïdentificeerde barrières kunnen vervolgens worden opgenomen in de enquête.

Een derde aanbeveling is om in de enquête een onderdeel op te nemen, waarin aangegeven kan worden waar de respondent behoefte aan heeft. Hieruit kunnen sturingssuggesties worden afgeleid, die aansluiten bij het veranderingsproces dat de verschillende overheden doormaken. Daarnaast levert het ook inzicht op in de verschillende processen tussen de overheden.

1 Inleiding

Op Prinsjesdag, 16 september 2014, hebben het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM), de Unie van Waterschappen (UvW), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) het bestuursakkoord Deltaprogramma getekend en zich daarmee gecommitteerd aan de start van de uitvoering van vijf Deltabeslissingen.

De Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (DBRA) richt zich op een klimaatbestendige en waterrobuuste ruimtelijke inrichting van Nederland. Afsproken is om jaarlijks inzicht te verschaffen ten aanzien van de DBRA aan elkaar, de Deltacommissaris en de regering via een monitoringsprogramma. De monitor dient naast het inzicht geven in de voortgang ook de partijen onderling 'scherp te houden' met betrekking tot de uitvoering.

In 2017 vindt een tussentijdse (zelf-)evaluatie plaats in hoeverre de betrokken partijen op koers zijn om de doelen van DBRA te realiseren en of extra ondersteuning gewenst is. De doelen van de DBRA zijn om in 2020 klimaatbestendig en waterrobuust inrichten onderdeel te laten zijn van het (ruimtelijke) beleid van de verschillende partijen en om in 2050 de ruimte daadwerkelijk klimaatbestendig en waterrobuust ingericht te laten zijn.

1.1 Doel van dit rapport

In dit rapport worden de resultaten van de 2^e monitor DBRA gepresenteerd. Het betreft de resultaten van de enquête die in de periode 18 maart – 15 april 2016 is uitgezet naar alle waterschappen, provincies en gemeenten en een aantal vertegenwoordigers van het Rijk (ministerie van IenM, EZ, Rijkswaterstaat en het Rijksvastgoedbedrijf).

De rapportage laat zien hoe de partijen zelf hun situatie en voortgang inschatten ten aanzien van de bestuursovereenkomst DBRA. Om de voortgang in beeld te brengen wordt een vergelijking gemaakt met de resultaten van de monitor DBRA uit 2015.

1.2 Opdracht en vraagstelling

IenM, UvW, IPO en VNG hebben Deltares en de Erasmus Universiteit een opdracht gegeven om ten aanzien van de DBRA een monitor op te zetten en uit te voeren tussen 2015-2017. Doel van de monitor is de voortgang te bepalen en of de partijen op koers liggen om de ambities uit de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie te realiseren. Dit dient als input voor de jaarlijkse rapportage van de deltacommisaris aan de regering en als input voor de tussentijdse beleidsevaluatie in 2017.

De monitor geeft een onderbouwing voor het antwoord op de volgende centrale vragen in de evaluatie van 2017:

- Hoe ver zijn de overheden met het doorlopen van de stappen 'weten', 'willen' en 'werken' en is dit voldoende om de doelen van 2020 te halen?
- In hoeverre zijn de ontwikkelde instrumenten toereikend om de doelstellingen in 2020 te behalen? Welke factoren spelen een rol in het wel of niet bereiken van deze doelen?
- Is het nodig om de bestuurlijke afspraken in 2017 aan te passen en aanvullend instrumentarium te ontwikkelen om de doelstelling 2020 te halen?

1.3 Afstemming met andere monitoring rond klimaat en adaptatie

Deze monitor maakt deel uit van het totale monitoringsprogramma rond de Deltabeslissingen dat wordt gecoördineerd door de staf Deltacommissaris (staf DC). Er is in 2015 bij het opstellen van het monitoringsplan afgestemd met de staf DC en met het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), dat verantwoordelijk is voor de monitoring van de Nationale Adaptatiestrategie (NAS).

In 2016 is wederom nadrukkelijk afstemming gezocht met de vertegenwoordigers van de Rijksoverheid en de koepelorganisatie (Unie van Waterschappen, Interprovinciaal Overleg en Vereniging van Nederlandse Gemeenten). Daarnaast is afgestemd met RIONED en KING die aanpalende monitoring trajecten faciliteren. De input van bovenstaande partijen is besproken op 28 januari 2016 en hun commentaar is verwerkt in de monitor.

1.4 Leeswijzer

Voorliggend rapport bevat vier hoofdstukken. Hoofdstuk 1 vormt de inleiding waarin de achtergrond en organisatorische context van de monitor staan beschreven. Hoofdstuk 2 beschrijft de opzet en onderzoeksmethode van de monitor. Hoofdstuk 3 geeft de belangrijkste resultaten van de monitor: 'weten', 'willen' en 'werken', kansen en barrières en de bekendheid en gebruik van het kennisportaal en het stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Hoofdstuk 4 bevat de belangrijkste conclusies van de monitor en aanbevelingen voor de monitor in 2017.

2 Opzet van de monitor

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op welke wijze de monitor is vormgegeven, de uitgangspunten, de organisatorische context en gemaakte afspraken tussen de partijen.

2.1 De Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie

In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (DBRA) spreken Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen af om waterveiligheid en klimaatbestendigheid integraal mee te gaan wegen bij ruimtelijke ontwikkelingen. De ambitie daarbij is dat in 2020 klimaatbestendig handelen en waterrobuust inrichten een integraal onderdeel van hun beleid en handelen is, zodat Nederland in 2050 ook daadwerkelijk klimaatbestendig is ingericht. Dit houdt in dat er geen extra risico's ontstaan als gevolg van klimaatverandering. Om deze ambitie handen en voeten te geven zijn in de deltabeslissing afspraken gemaakt over de aanpak, namelijk dat partijen zorgen voor een afweging via drie stappen: weten, willen en werken (zie tekstkader 1).

Belangrijke nuanceringsen die door het Rijk en de decentrale overheden hierbij worden gemaakt zijn: ten eerste weten, willen, werken hoeven niet volgtijdelijk plaats te vinden. Ten tweede, het is geen automatisme dat er na de stap van 'weten' ook *automatisch* een stap 'willen' en 'werken' volgt. Als uit de stap 'weten' blijkt dat er niet of nauwelijks een opgave is, dan stopt daarmee het proces. En als uit de stap 'willen' volgt dat de overheid op dit punt geen ambitie heeft (bijvoorbeeld vanwege andere prioriteiten of omdat zij de gevolgen accepteert), dan stopt het proces ook.

**Tekstkader 1: Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie
 (letterlijke tekst uit Deltaprogramma 2015 – Werk aan de Delta, p. 30)**

1. Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de gezamenlijke ambitie vastleggen dat Nederland in 2050 zo goed mogelijk klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht en bij (her)ontwikkelingen geen extra risico op schade en slachtoffers ontstaat voor zover dat redelijkerwijs haalbaar is;
2. klimaatbestendig en waterrobuust inrichten uiterlijk in 2020 onderdeel is van het beleid en handelen van deze partijen, door bij hun regionale en lokale ruimtelijke afwegingen de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het eigen plangebied te analyseren ('weten'), de resultaten van deze analyse te vertalen in een gedragen ambitie en een adaptatiestrategie met concrete doelen ('willen') en de beleidsmatige en juridische doorwerking van deze ambitie te borgen voor uitvoering ('werken');
3. ieder van deze partijen aan de overeengekomen gezamenlijke ambitie invulling geeft op basis van de eigen verantwoordelijkheden en bevoegdheden; deze partijen hiervoor een aantal generieke uitgangspunten hanteren [*red. , zoals beschreven op pagina 168-169 van het Deltaprogramma 2015 – Werk aan de Delta*]
4. de watertoets zijn wettelijke verankering als procesinstrument behoudt en de toepassing vroeg in het ruimtelijk proces plaatsvindt;
5. de overheden gezamenlijk de Handreiking ruimtelijke adaptatie en een Stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie beschikbaar stellen als ondersteunende instrumenten voor het realiseren van de ambitie;
6. het Rijk ervoor zorgt dat nationale vitale en kwetsbare functies uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen [*red. interdepartementale afspraken hierover zijn beschreven op pagina 170-176 van het Deltaprogramma 2015 – Werk aan de Delta*] en daarvoor zo nodig in 2020 of zoveel eerder als mogelijk beleid en regelgeving heeft vastgesteld;
7. in 2017 (en daarna regelmatig in het Deltaprogramma) een evaluatie plaatsvindt over de voortgang van de klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting en de instrumenten die beschikbaar zijn om de ambitie te realiseren.

2.2 Uitgangspunten monitor DBRA

In het synthesedocument Ruimtelijke Adaptatie¹(RA) wordt een drietal uitgangspunten genoemd die relevant zijn voor wat gemonitord gaat worden en het type monitoring waarmee dat plaatsvindt.

1. Eerste uitgangspunt is dat de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie een transitie veronderstelt. DBRA beoogt een cultuuromslag, zodat dat bij elk ruimtelijk besluit klimaatbestendigheid en waterrobuustheid worden meegewogen. In 2020 moet in het beleid concreet zijn vastgelegd hoe waterrobuust en klimaatbestendig te handelen, zodat Nederland in 2050 ook daadwerkelijk klimaatbestendig is ingericht.
2. Tweede uitgangspunt is dat het zelfregulerend vermogen gestimuleerd moet worden. Dit houdt in dat de overheid de transitie co-creëert met andere partijen uit het veld, zoals burgers, maatschappelijke organisaties en ondernemers.
3. Derde uitgangspunt is het principe van meekoppelen. Gebleken is dat klimaatadaptatie vrijwel nooit de primaire doelstelling is, en dat de klimaatadaptatiedoelstelling meegekoppeld moet worden met andere doelstellingen.

¹ Deltaprogramma 2015 incl. synthese documenten: <http://www.deltacommissaris.nl/deltaprogramma/publicaties/>

Meekoppelen zou daarom standaard moeten worden in de werkwijze (mainstreaming).

Deze drie uitgangspunten geven weer dat de uitvoering van de DBRA een zoek- en leerproces is: partijen gaan gezamenlijk op zoek naar hoe deze transitie vorm te geven, in een bepaald gebied, en samen met andere partijen. Dat houdt in dat uitsluitend een traditionele rol van monitoring - in de zin van zijn doelen wel of niet gehaald – geen recht doet aan het proces. De monitor is daarom niet uitsluitend gericht op meten van de voortgang.

Nut van een monitor is dat het inzicht kan aanreiken om de voortgang te versnellen door activiteiten beter te richten ('doen we de juiste dingen?'). Dit vraagt om zogenaamde *reflexieve monitoring*: het kunnen reflecteren op de eigen rol, ambities, verantwoordelijkheden en institutionele structuren in relatie tot beoogde doelen. Het is echter aan de overheden zelf hoe zij dit inrichten.

Kortom, de beoogde transitie is een zoek- en leerproces en de monitor zou het adaptieve karakter van dit proces zo goed mogelijke moeten ondersteunen. De monitor zelf moet daarom ook adaptief zijn. Het moet kunnen inspelen op de vragen die bij de partijen leven.

Ten aanzien van zelfregulering en meekoppelen biedt het traject van monitoring – met name kansen door dit te verbinden met de onderdelen van het stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie en vitale en kwetsbare functies (punten 3,5 en 6 in tekstkader 1).

2.3 Monitoring: onderdelen en methoden

De monitor beoogt om enerzijds de voortgang ten aanzien van de gemaakte afspraken in de DBRA te bepalen, anderzijds beoogt het recht te doen aan het zoek- en leerproces en het adaptieve karakter van de transitie zoals in de voorgaande paragraaf beschreven. De monitor is daarom opgebouwd langs de volgende lijnen:

- Een jaarlijkse enquête, die naar alle waterschappen, provincies en gemeenten wordt verstuurd. Een belangrijk deel van deze vragen betreft het bepalen van de voortgang. Deze vragen zullen jaarlijks terugkeren om zo een beeld te kunnen geven over de tijd. Een tweede deel betreft de kansen en barrières. Dit deel is flexibel en zal jaarlijks aangepast worden omdat bij het doorlopen van het proces steeds weer nieuwe kansen en barrières zullen ontstaan.
- Een jaarlijkse leerbijeenkomst om in een grotere groep de resultaten van de monitor te bespreken, lessen te trekken en te reflecteren op het transitieproces. Hier zal ook de vraag worden besproken ten aanzien van de evaluatie in hoeverre de aanwezigen achten dat de DBRA doelstellingen zullen worden gehaald.

2.4 Organisatie

De monitor is een gezamenlijk verantwoordelijkheid van Rijk, UvW, VNG en IPO. De opzet en uitvoering van de monitor wordt verzorgd door Deltares en de Erasmus Universiteit Rotterdam (Bestuurskunde). Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten (KING) heeft de enquête verstuurd en de data verzameld.

2.5 Aanpak en opbouw van de enquête

De enquête is verzonden naar alle gemeenten, provincies, waterschappen en naar een selectie van vertegenwoordigers van organisaties die vallen onder de Rijksoverheid (Ministeries, Rijkswaterstaat – regio en centraal, Rijksvastgoedbedrijf). De enquête bestaat uit

vragen die betrekking hebben op de voortgang van de uitvoering van de DBRA. De vragen zijn door de respondenten (zoveel mogelijk) gescoord op een vijfpunts-schaal. De scores geven een beeld van de voortgang zoals die ervaren wordt door de respondenten. De definitieve vragenlijst van de enquête is opgenomen in bijlage A.

Bij de opbouw van de enquête is rekening gehouden met de in de DBRA voorgestelde werkwijze van weten - willen – werken. De resultaten van de enquête geven een beeld van de stand van de kennis met betrekking tot de analyse van de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het (plan)gebied en de functies (weten), vertaling van de bedreigingen en kansen uit de analyse in een gedragen ambitie en adaptatiestrategie (willen) en beleidsmatige en juridische doorwerking van de ambitie (werken).

Daarnaast is rekening gehouden met de veelvormigheid van de effecten van klimaatverandering. Er wordt daarom steeds onderscheid gemaakt tussen de beleidsthema's waterveiligheid, wateroverlast, droogte en hittestress, daarnaast is in 2016 speciale aandacht voor vitale en kwetsbare functies (zie paragraaf 2.7).

2.6 Koppeling met stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie en het kennisportaal

Het stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie (SRA) heeft als doel de omslag in denken en doen over water en ruimte te stimuleren zodat "in 2020 waterrobuust en klimaatbestendig inrichten normaalste zaak van de wereld is". De doelgroep van het programma zijn bestuurders, managers, vakspecialisten.

Het stimuleringsprogramma is eind 2014 van start gegaan. Zie voor een verdere toelichting <http://www.ruimtelijkeadaptatie.nl/nl/stimuleringsprogramma>.

De kennisportaal ruimtelijke adaptatie (www.ruimtelijkeadaptatie.nl) is sinds november 2014 beschikbaar.

In tegenstelling tot 2015 – toen het SRA en het kennisportaal net waren opgestart – zijn het stimuleringsprogramma en het kennisportaal dit jaar wel meegenomen in de monitor. Zie voor de resultaten van dit onderdeel paragraaf 3.8.

2.7 Koppeling met Vitale en Kwetsbare functies

In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (DBRA) staat dat het Rijk ervoor zorgt dat nationale vitale en kwetsbare functies uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen. Voor de aanpak in de komende jaren zijn 13 specifieke afspraken gemaakt met de ministeries die verantwoordelijk zijn voor de functies of onderdelen daarvan (IenM, EZ, VenJ en VWS).

Het bepalen van de voortgang ten aanzien van deze afspraken op rijksniveau valt buiten deze monitor en wordt apart geëvalueerd en gemonitord. Wel zijn in de enquête enkele vragen opgenomen ten aanzien van de kennis over de risico's voor vitale en kwetsbare functies net als in 2015. Dit is gedaan om ook een beeld te krijgen van de mate waarin lokale en regionale vitale en kwetsbare functies spelen bij de decentrale overheden.

3 Resultaten van de monitor 2016

3.1 Deelname aan de enquête: inzicht in de respondentenpopulatie

De enquête is ingevuld door 129 respondenten (92 gemeenten, 7 provincies, en 19 waterschappen, 1 respondent van een netwerkorganisatie, en 11 respondenten van het Rijk. De respondenten van het Rijk komen van Rijkswaterstaat (n=7), het Rijksvastgoedbedrijf (n=2), het Ministerie van EZ (n=1) en het Ministerie van IenM (n=1). De respons onder de gemeenten was 23%, onder provincies 58%, en onder waterschappen 83%.

Op basis van de respons kunnen uitspraken worden gedaan over de voortgang bij de diverse publieke organisaties die de enquête hebben ingevuld. Voor de waterschappen kunnen de uitspraken worden gegeneraliseerd naar alle waterschappen vanwege de zeer goede respons. Ook de respons onder gemeenten was redelijk te noemen met bijna een kwart van de gemeenten die de enquête heeft ingevuld. Er zijn geen duidelijke redenen om aan te nemen dat de steekproef niet representatief is. Een belangrijke aanwijzing dat de steekproef wel representatief is, is dat het gemiddelde aantal inwoners van de gemeenten die aan de enquête meedoen dichtbij het gemiddelde aantal inwoners van alle gemeenten in Nederland ligt (40.000 versus 43.000). Een aanvullende analyse laat zien dat de 4 grootste steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) de enquête niet hebben ingevuld, maar wanneer we kijken naar de 20 grootste gemeenten is het aantal van 5 respondenten wel wat we mogen verwachten bij een respons van 23%.

Extra voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de data over de provincies en de Rijksoverheid. Ondanks dat bij de provincies de respons procentueel uitstekend is (58%) is het (door het lage aantal provincies) statistisch niet goed mogelijk om met zekerheid vast te stellen of deze uitspraken gelden voor de hele populatie van 12 provincies. De respons vanuit het Rijk kan niet zomaar gegeneraliseerd worden naar de Rijksoverheid als geheel, omdat Rijkswaterstaat oververtegenwoordigd is en de ministeries ondervertegenwoordigd zijn.

De respons van 2016 is vergelijkbaar met de nulmeting van 2015. De Rijksoverheid is dit jaar ook vertegenwoordigd in de enquête, terwijl in 2015 de input van de Rijksoverheid is verzameld middels interviews. Dit jaar is de enquête ingevuld door 129 respondenten, precies hetzelfde aantal als in 2015. De waterschappen vertonen een iets hogere respons dan in 2015, bij de provincies en gemeenten is het ongeveer gelijk aan vorig jaar.

Ongeveer de helft van de organisaties die de enquête heeft ingevuld in 2015 heeft dit ook in 2016 gedaan. Dat betekent dat een groot deel van de respondenten in 2016 andere partijen zijn dan in 2015. De betrouwbaarheid van de analyse van verschillen tussen de nulmeting en deze meting neemt daarmee iets af, maar zeker bij de waterschappen en gemeenten blijft een vergelijking tussen de jaren goed mogelijk omdat we de steekproeven onder de waterschappen en gemeenten zowel in 2015 als in 2016 representatief mogen achten. Twee representatieve steekproeven kunnen goed vergeleken worden, zelfs al verschillen de individuele respondenten deels. Voor de provincies zijn de resultaten in 2016 en 2015 minder goed te vergelijken, omdat de aantallen respondenten zo laag zijn dat zelfs één of twee nieuwe provincies in de steekproef al een verschuiving kunnen veroorzaken in de resultaten.

In de meting van 2016 heeft 62% van de respondenten de vragenlijst alleen ingevuld en 38% samen met 1 of meerdere collega's. Dit geeft aan dat in bijna 2/3 van de gevallen vanuit een specifieke discipline de monitor is ingevuld. De belangrijkste werkdomeinen van de

respondenten zijn 35% waterbeheer, 35% ruimtelijke ordening, 30% overig, waarvan beheer openbare ruimte (10%) en milieu (8%).

3.2 Weten

Het eerste deel van de monitor brengt het ‘weten’ in beeld en gaat in op de vraag in hoeverre gemeenten, provincies, waterschappen en Rijk kennis hebben van de klimaateffecten en mogelijke (ruimtelijke) adaptatiemaatregelen.

3.2.1 Kennis over de gevolgen van klimaatverandering

Uit de resultaten van de enquête blijkt dat zowel de gemeenten, provincies, waterschappen en Rijk naar eigen zeggen redelijk tot goed bekend zijn met de gevolgen van klimaatverandering ten aanzien van de thema's wateroverlast, waterveiligheid en droogte. Net als in 2015 laat tabel 1 zien dat de kennis op het gebied van wateroverlast en waterveiligheid (overstromingsrisico's) het hoogste is volgens onze respondenten. De provincies en waterschappen geven aan dat zij op deze gebieden een hoge tot zeer hoge mate van kennis hebben. De gemeenten geven aan dat zij noch hoge, nog lage mate van kennis hebben ten aanzien van droogte, en vitaal en kwetsbare functies. Op het gebied van wateroverlast schatten zij hun kennis hoog in.

Net als in 2015 liggen de scores voor hittestress beduidend lager. De scores die de organisaties zichzelf geven ligt tussen de twee en de drie en dat houdt in dat het kennisniveau op dit gebied relatief lager wordt beoordeeld.

Wat betreft het kennisniveau ten aanzien van de klimaateffecten op vitale en kwetsbare functies scoort het Rijk haar kennis als hoog (3,8) terwijl de andere organisaties dit significant lager duiden. Dit is in lijn met de afspraken van de DBRA, waarin is vastgelegd dat het *Rijk voor beleid en regelgeving zorgt ten aanzien van vitale en kwetsbare functies (DBRA, 2015)*.

Tabel 1. Gemiddelde score in 2016 voor gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksoverheid t.a.v. kennis op het gebied van gevolgen van klimaatverandering (tussen haakjes de scores van 2015)

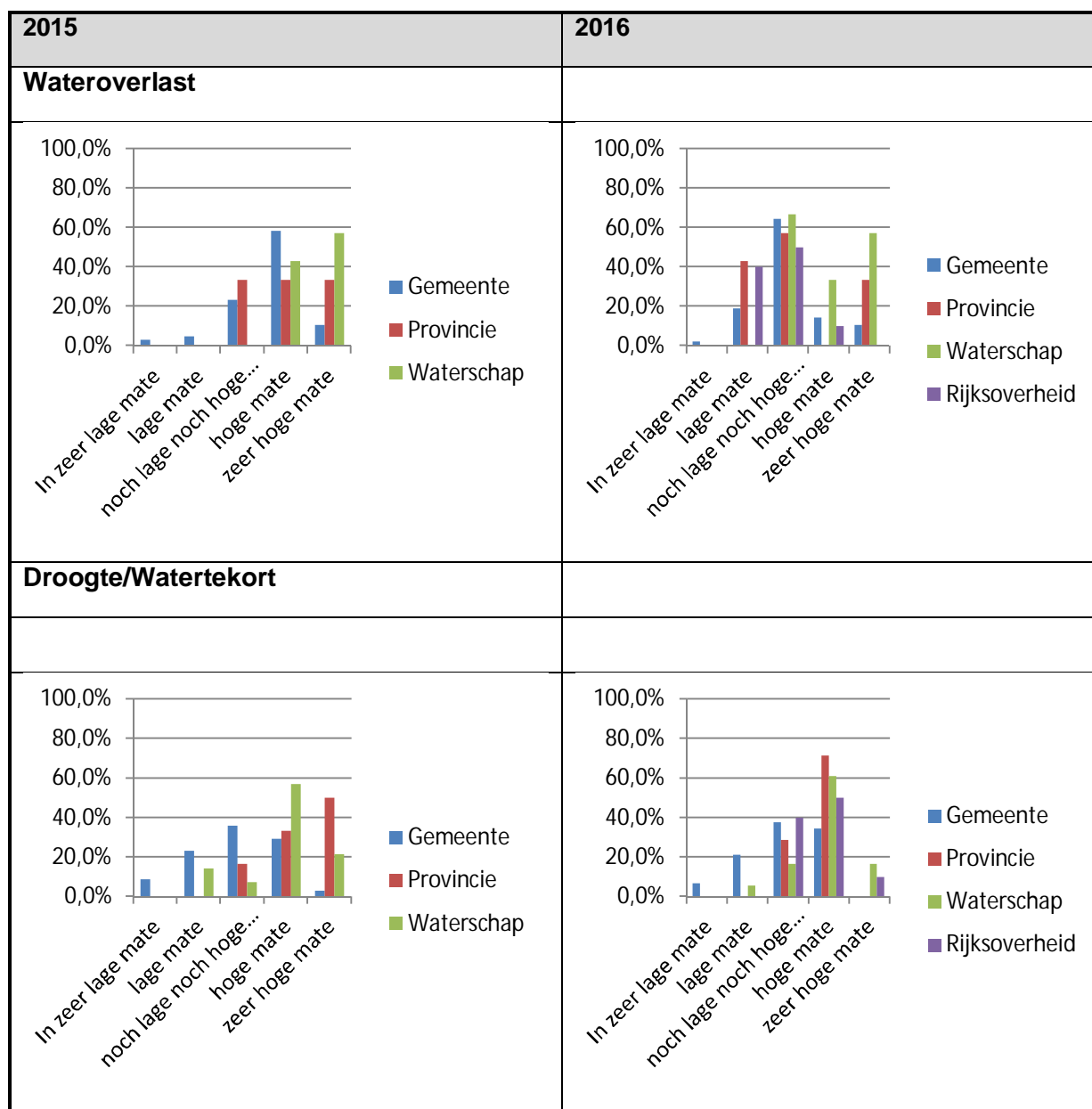
In hoeverre weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor: (1 = zeer lage mate, 2 = in lage mate, 3 = noch in lage mate, noch in hoge mate, 4 = in hoge mate, 5 = in zeer hoge mate)					
	Wateroverlast	Droogte of watertekorten	Overstromingsrisico	Hittestress	Vitale en kwetsbare functies
Gemeente	3,9 (3,7)	3,0 (3,0)	3,7 (3,6)	2,6 (2,5)	2,9 (2,8)
Provincie	3,6 (4,1)	3,7 (4,5)	4,3 (4,8)	2,4 (2,9)	2,4 (2,6)
Waterschap	4,3 (4,5)	3,9 (4,1)	4,4 (4,6)	2,4 (2,2)	3,2 (2,9)
Rijksoverheid	3,7	3,7	4,5	2,8	3,8

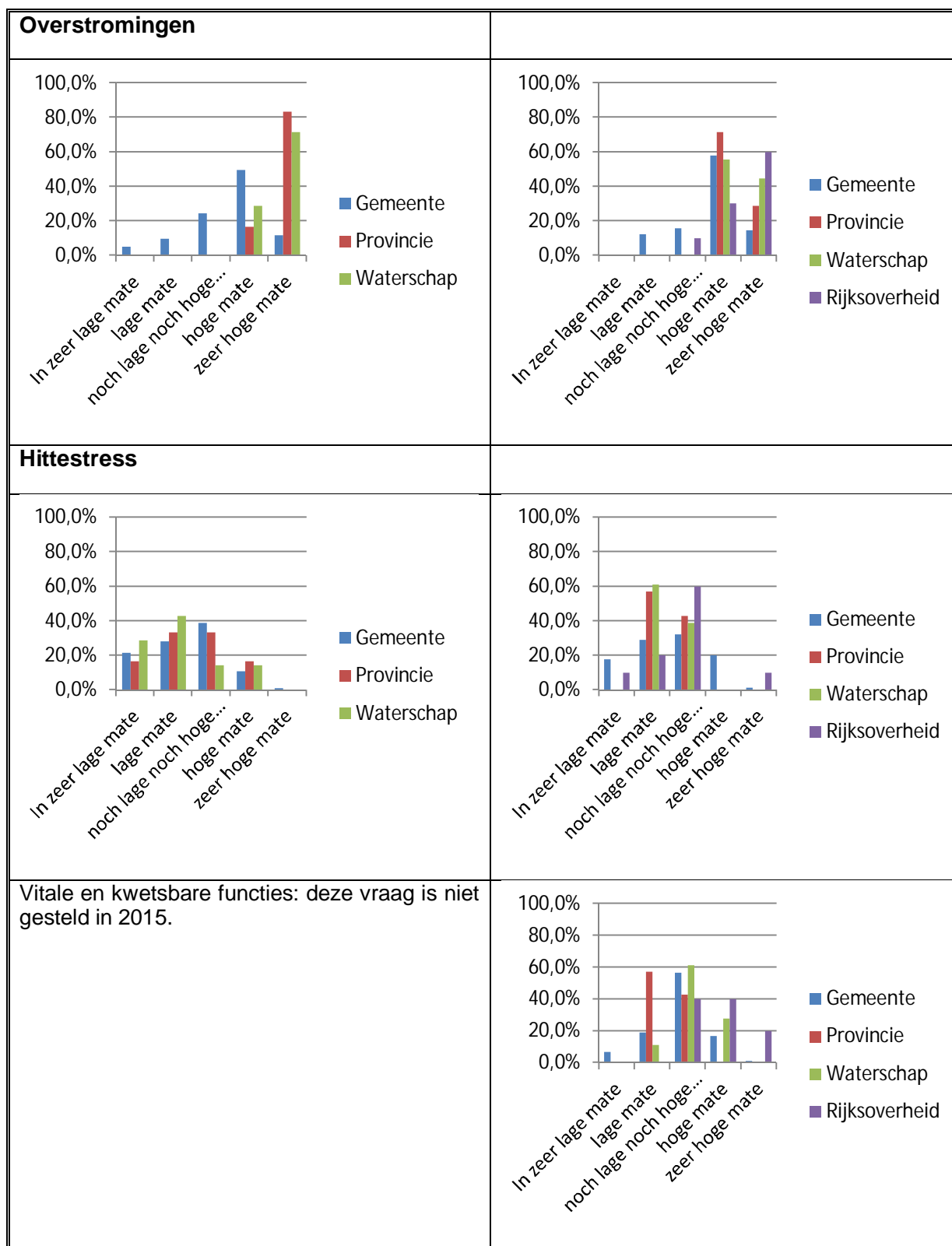
Als we de scores ten aanzien van de verschillen tussen 2015 en 2016 beschouwen, dan valt op dat de waterschappen ook in 2016 gemiddeld zichzelf het hoogste scoren op kennis over de gevolgen van klimaatverandering. Ook op het gebied van overstromingsrisico's geven de Waterschappen, de provincies en de Rijksoverheid, aan in hoge mate te weten wat de gevolgen zijn van klimaatverandering. De gemeenten scoren hier significant lager dan de Rijksoverheid en de Waterschappen.

Net als in 2015 jaar geven gemeenten zichzelf in 2016 een score van gemiddeld een 3 (nog hoge / nog lage mate kennis) op droogte of watertekorten. Dit is dus niet toe- of afgenomen. Dit is mogelijk te verklaren vanuit het feit dat droogte veelal speelt in landelijk gebied (landbouw of natuur) en minder een probleem vormt in bebouwd gebied, met uitzondering van funderingsproblematiek ten gevolge van grondwateronderlast. De scores van de provincies op droogte zijn echter behoorlijk gestegen. Deze stijging moet met de nodige voorzichtigheid worden beschouwd, gezien het lage aantal respondenten bij de provincies.

Wat betreft de kennis van de gevolgen van hittestress en voor vitale en kwetsbare functies zien we weinig verschil ten opzichte van 2015. Verder valt op dat de Rijksoverheid haar kennis op dit gebied hoog inschat.

Uit aanvullende analyse – op basis van CBS data blijkt dat grote gemeenten (qua inwoneraantal) niet aangeven meer kennis te hebben van de gevolgen van klimaatverandering dan kleine gemeenten, met uitzondering van hittestress.

Figuur 3.1 Antwoorden van Gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksoverheid in % ten aanzien van de vraag: In hoeverre weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor:

Van alle respondenten geeft 35% aan dat hun organisatie een zogenaamde "klimaatstresstest" (zie tekstkader 2) heeft uitgevoerd tegen 65% die aangeeft dit niet te hebben gedaan. Bij de gemeenten heeft 30% een stresstest uitgevoerd, bij de provincies 29% en bij de Waterschappen 72%.

Correlatieanalyses laten zien dat organisaties die een klimaatstresstest hebben gedaan, significant hoger scoren op 'weten', en ook significant hoger scoren op het formuleren van doelstellingen voor wateroverlast, hittestress, en kwetsbare en vitale functies (zie bijlage G voor de correlatietabellen). De correlatie zegt niets over de richting van een causaal verband, dus het kan zijn dat organisaties die bepaalde doelstellingen hebben geformuleerd ook eerder zijn geneigd een klimaatstresstest te doen, maar het kan ook zijn dat het doen van een klimaatstresstest de kans vergroot dat men doelstellingen gaat formuleren voor klimaatadaptatie. Er is geen significant verband tussen het doen van een klimaatstresstest en de inschatting hoe ver men is met het realiseren van de DBRA doelen voor 2020 (zie bijlage G).

Tekstkader 2: Klimaatstresstest

De Stresstest Klimaatbestendigheid of Klimaatstresstest is een methode om de volgende vraag te beantwoorden: 'Hoe goed zijn we in staat die klimaatschade te voorkómen of, in het geval schade onvermijdelijk is, die schade tot een minimum te beperken?'.

Nieuw in de test is de aandacht voor het *beperken* van de schade ingeval het bestaande systeem faalt, bijvoorbeeld als gevolg van zeer extreem weer. De ontwerpnormen van het systeem worden dan weliswaar overschreden, maar met eenvoudige maatregelen kan veel gevolgschade worden voorkomen.

Het Deltaprogramma Nieuwbouw en Herstructurering heeft een handreiking opgesteld, waarin stapsgewijs wordt beschreven hoe een stresstest kan worden uitgevoerd. Zie voor deze handreiking de volgende link:

http://www.ruimtelijkeadaptatie.nl/nl/library/download/urn:uuid:cf3cc550-a321-47ce-98a4-9fe66831b0c5/handreiking_stresstest.pdf

3.2.2 Klimaatopgave beheersgebied

Om meer inzicht te krijgen in de omvang van de ruimtelijke adaptatie opgave is in de enquête van 2016 gevraagd om in te schatten in welke mate het beheersgebied te maken heeft met de gevolgen van klimaatverandering (zie tabel 2). Deze vraag is een vereenvoudiging van de twee vragen uit 2015, waarin naar mogelijke ruimtelijke en financiële gevolgen werd gevraagd. Deze vraag bleek erg lastig te beantwoorden, vandaar dat deze is aangepast.

Tabel 2 geeft de resultaten van deze vraag weer. Wat direct opvalt, is dat de omvang van de opgave voor hittestress als het minst groot wordt beschouwd door alle partijen. Het rijk geeft hoge scores voor overstromingsrisico's en vitale en kwetsbare functies. Zij schatten in dat overstromingsrisico's in hoge tot zeer hoge mate spelen voor het Nederlandse grondgebied. De score van het Rijk is hier overigens significant hoger dan die van andere organisaties, wat betekent dat er een verschil is wat betreft de inschatting van de gevolgen van klimaatverandering tussen het Rijk en de andere partijen. Ook op het gebied van vitale en kwetsbare functies schatten de respondenten van het Rijk de situatie significant anders in dan de respondenten van de gemeenten en waterschappen. Een mogelijke verklaring hiervoor is de eerder beschreven rol en ambitie van de Rijksoverheid ten aanzien van vitale en kwetsbare functies. Wat betreft de andere kwesties (wateroverlast, droogte en hittestress) zijn de verschillen tussen de diverse organisaties veel minder groot.

Tabel 2. Gemiddelde score voor gemeenten, provincies en waterschappen t.a.v. de mate waarin het beheersgebied te maken heeft met de gevolgen van klimaatverandering

In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van: (1 = zeer lage mate, 2 = in lage mate, 3 = noch in lage mate, noch in hoge mate, 4 = in hoge mate, 5 = in zeer hoge mate)					
	Wateroverlast	Droogte of watertekorten	Overstromingsrisico	Hittestress	Vitale en kwetsbare functies
Gemeente	3,3	2,7	3,0	2,3	2,5
Provincie	3,3	3,1	3,1	2,9	3,4
Waterschap	3,7	3,4	3,4	2,7	3,3
Rijksoverheid	3,4	3,5	4,5	2,9	4,0

Nadere analyse van de antwoorden van de respondenten laat zien dat hoe hoger de mate is waarin het beheersgebied volgens respondenten te maken krijgt met een bepaald gevolg van klimaatverandering (wateroverlast, droogte, overstromingsrisico, hittestress, vitale en kwetsbare functies), hoe meer kennis de organisatie erover heeft volgens de respondenten.

Tot slot is ook gevraagd in welke mate respondenten schatten, dat hun organisatie te maken heeft met eventuele *positieve* gevolgen van klimaatverandering, bijvoorbeeld meer zonnuren, of een warmer klimaat. Gemiddeld scoren de respondenten van verschillende typen organisaties tussen de 2 en 3 op deze vraag. De schatting is overwegend dat het beheersgebied in lage mate te maken heeft met positieve gevolgen van klimaatverandering, alleen de provincies scoren hier iets hoger met een score dicht tegen het neutrale midden aan.

3.3 Willen

Dit onderdeel van de monitor gaat in op het 'willen'. Het gaat in op de vraag in hoeverre doelstellingen voor ruimtelijke adaptatie zijn vastgelegd in beleid. Daarnaast wordt ingegaan op de politieke aandacht en beleidsplannen.

3.3.1 Doelstellingen vastgelegd in beleid

Tabel 3 geeft voor 2016 weer in welke mate respondenten denken dat hun organisatie doelstellingen heeft geformuleerd voor de verschillende thema's. Veel gemeenten hebben (nog) geen doelstellingen vastgelegd voor droogte, overstroming, hittestress en vitale functies (gemiddelde score onder de 3). Voor wateroverlast ligt dat anders; daar heeft een aanzienlijk deel van de gemeenten wel doelstellingen voor. Bij provincies, waterschappen en het Rijk worden wel doelstellingen geformuleerd voor droogte en overstroming, naast wateroverlast. Dit is te verklaren vanuit hun wettelijke taken.

Tabel 3. Gemiddelde score voor gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksoverheid t.a.v. de vraag: In welke mate heeft uw organisatie doelstellingen geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering?

(1 = zeer lage mate, 2 = in lage mate, 3 = noch in lage mate, noch in hoge mate, 4 = in hoge mate, 5 = in zeer hoge mate)					
	Wateroverlast	Droogte of watertekorten	Overstromings risico	Hittestress	Vitale en kwetsbare functies
Gemeente	3,3	2,5	2,6	2	2,1
Provincie	3,4	3,4	3,9	1,7	2,1
Waterschap	4,4	3,6	4,4	1,8	3
Rijksoverheid	3,1	3,3	4,2	2,4	3,2

Naaste de deze meer algemene vraag rondom 'willen' zijn twee aanvullende vragen geformuleerd (tabel 4), namelijk in welke mate er politieke aandacht is voor ruimtelijke adaptatie, in welke mate dit is vastgelegd in beleidsplannen en in hoeverre er structureel budget is gereserveerd voor gevolgen van klimaatverandering.

Tabel 4 Gemiddelde scores per organisatietypen voor de mate waarin men wil werken aan de gevolgen van klimaatverandering.

(1 = zeer lage mate, 2 = in lage mate, 3 = noch in lage mate, noch in hoge mate, 4 = in hoge mate, 5 = in zeer hoge mate)			
	Politieke aandacht	Beperken gevolgen klimaatverandering vastgelegd in beleidsplannen	Er is structureel budget gereserveerd voor gevolgen klimaatverandering
Gemeente	2,7 (2,6)	2,4 (2,5)	2,0
Provincie	3,3 (3,3)	3,3 (3,3)	2,6
Waterschap	3,7 (3,6)	3,5 (3,3)	3,3
Rijksoverheid	3,7 (-)	3,5 (-)	2,9

Uit tabel 4 blijkt dat gemeenten op beide stellingen lager scoren dan de provincies, waterschappen en Rijk. En wanneer we nader inzoomen op de scores van gemeenten, blijkt dat hoe groter de gemeente qua inwoneraantal is, hoe hoger ze scoren op de politieke aandacht voor de gevolgen van klimaatverandering en ook op het vastleggen van ruimtelijke adaptatie in klimaat in beleidsplannen.

3.3.2 Politieke aandacht

Zoomen we in op de politieke aandacht voor de verschillende thema's, dan zien we het volgende beeld (figuur 3.2). Net als in 2015 zien we bij bijna alle waterschappen dat in zeer hoge mate politieke aandacht is voor wateroverlast. Bij de gemeenten ligt dit anders. Daar is in ongeveer de helft van de gevallen een hoge mate van politieke aandacht voor wateroverlast. Voor Provincies en de Rijksoverheid geldt een vergelijkbaar beeld als bij de waterschappen.

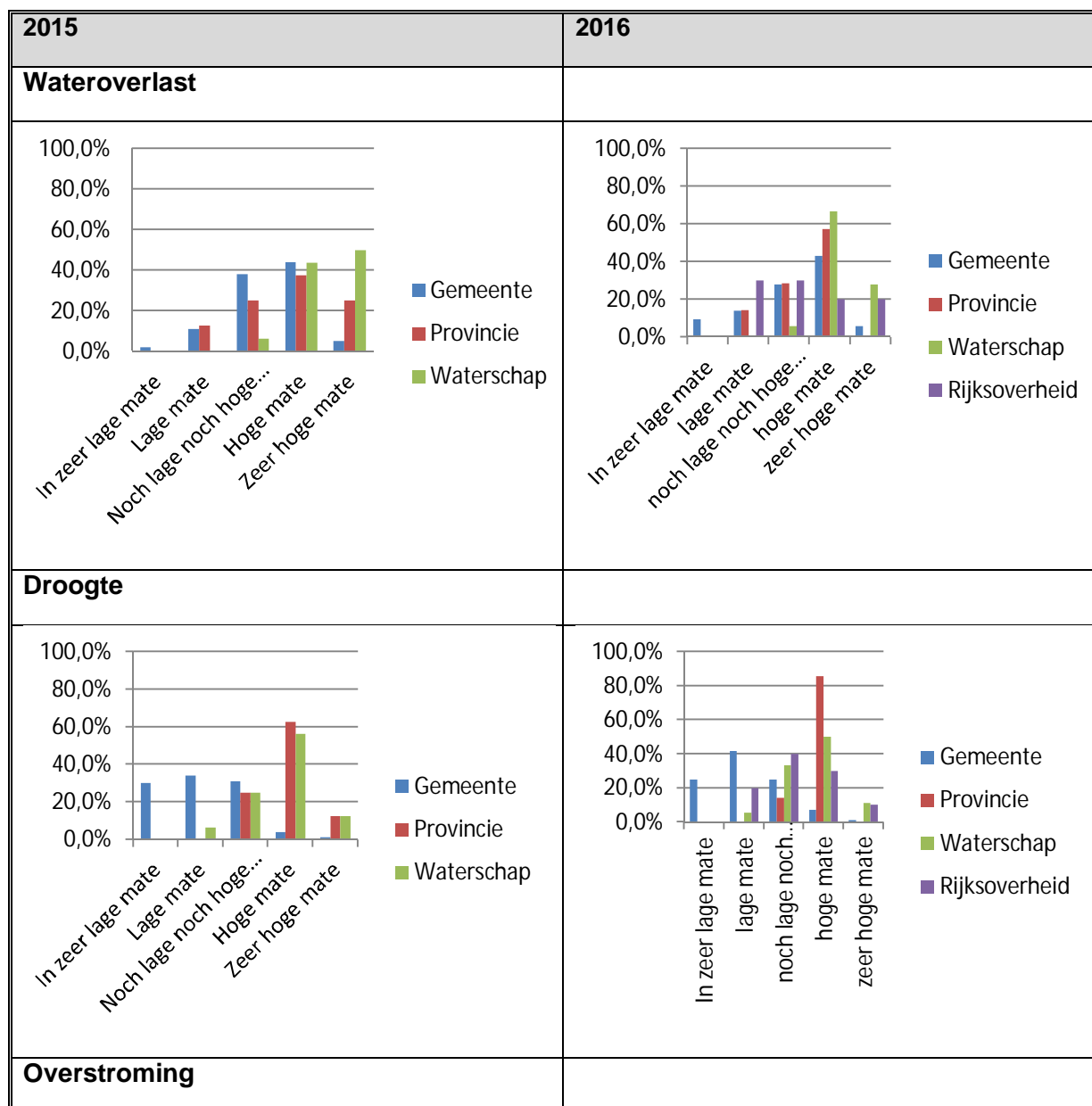
Het beeld voor droogte wijkt ook niet veel af van dat van 2015. Ruim twee derde van de gemeenten geeft aan dat droogte weinig tot zeer weinig politieke aandacht krijgt. Slechts een heel kleine deel van de gemeenten geeft aan dat het hoog op de politieke agenda staat. Bij veel waterschappen staat droogte hoog op de agenda, maar toch ook een aantal waterschappen geeft aan dat het weinig politieke aandacht krijgt. Bij provincies is droogte net

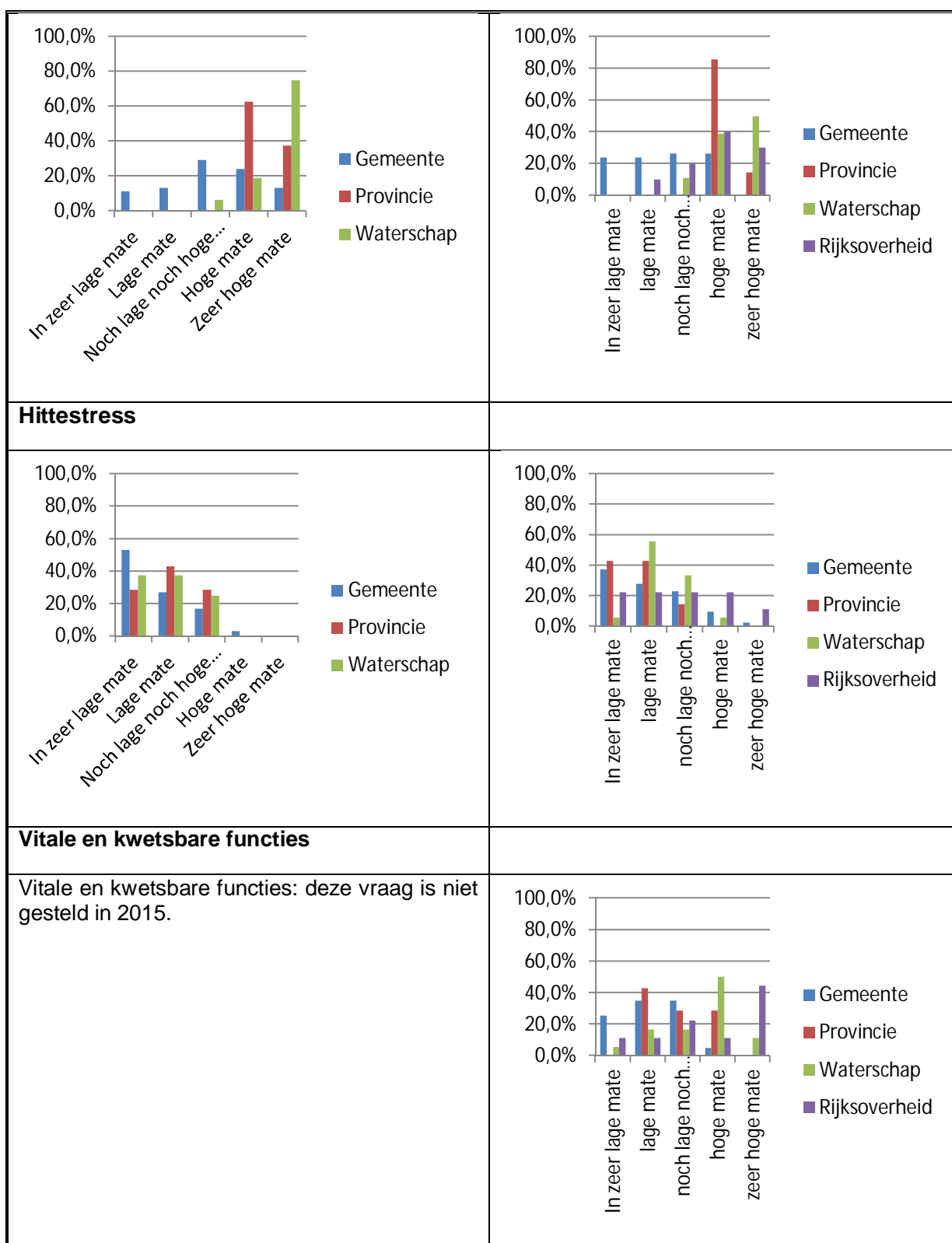
als in 2015 een onderwerp dat in hoge mate politieke aandacht krijgt. Bij de Rijksoverheid is de spreiding duidelijk groter.

Overstromingsrisico's krijgen ook in 2016 in (zeer) hoge mate van aandacht bij vrijwel alle respondenten van provincies, waterschappen en Rijksoverheid. Bij de gemeenten is het beeld gevarieerder met een evenredige verdeling over de antwoordcategorieën.

In 2016 lijkt de politieke aandacht voor hittestress nauwelijks toegenomen te zijn ten opzichte van 2015. Deze is nog steeds beperkt. Gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksoverheid laten hier een vergelijkbare mate van aandacht zien.

Ten aanzien van Vitale en kwetsbare functies valt op dat met name bij Waterschappen en de Rijksoverheid veel politieke aandacht hiervoor is.

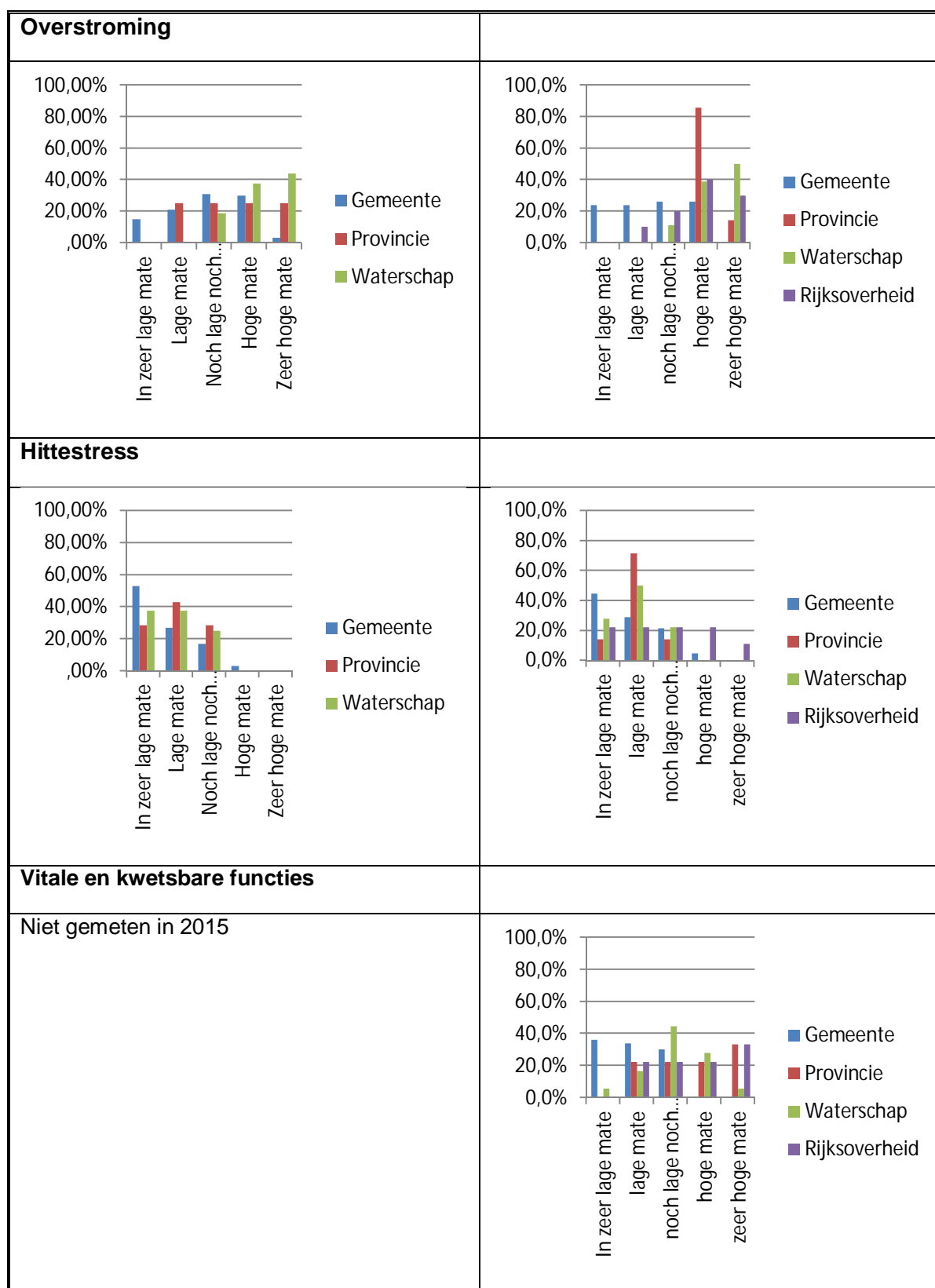

Figuur 3.2 Antwoorden van Gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksoverheid in % ten aanzien van de stelling: Het politieke bestuur van uw organisatie heeft aandacht voor de effecten van klimaatverandering ten aanzien van: wateroverlast, droogte- watertekort, overstromingen, hittestress en vitale en kwetsbare functies.

3.3.3 Klimaatadaptatie in beleidsplannen

Kijken we naar de verschillen in de mate waarin doelstellingen zijn vastgelegd in de beleidsplannen, dan zien we ook hier nauwelijks verschil met 2015. Dit is op zich niet vreemd, omdat de beleidsvoorbereiding vaak langer duurt dan een jaar.

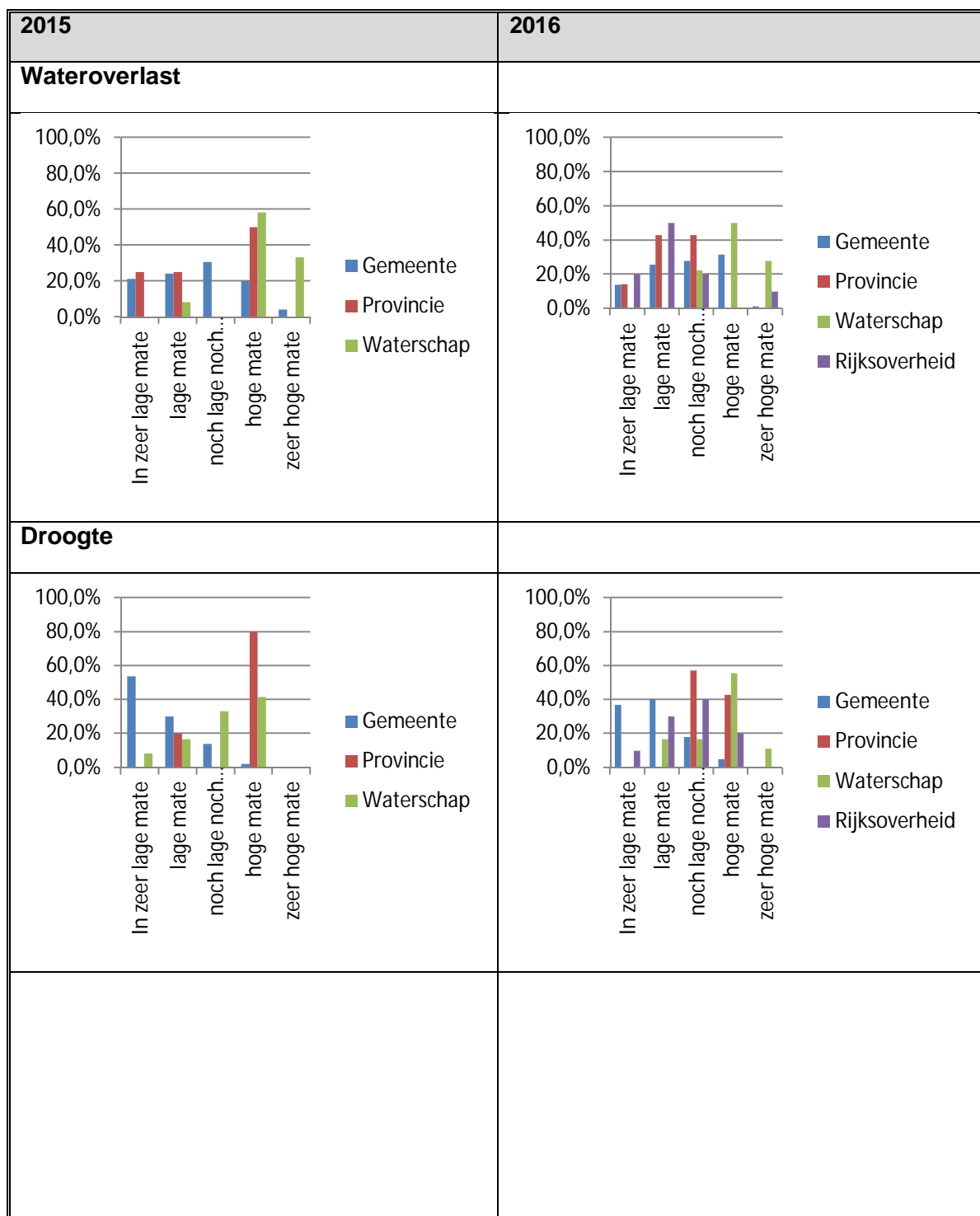
2015	2016																																																						
Wateroverlast																																																							
<table border="1"> <caption>Estimated data for 2015 Wateroverlast</caption> <thead> <tr> <th>Mate</th> <th>Gemeente (%)</th> <th>Provincie (%)</th> <th>Waterschap (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>In zeer lage mate</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>Lage mate</td> <td>10</td> <td>15</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>Noch lage noch hoge mate</td> <td>35</td> <td>25</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>Hoge mate</td> <td>45</td> <td>35</td> <td>60</td> </tr> <tr> <td>Zeer hoge mate</td> <td>10</td> <td>25</td> <td>30</td> </tr> </tbody> </table>	Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)	In zeer lage mate	0	0	0	Lage mate	10	15	0	Noch lage noch hoge mate	35	25	0	Hoge mate	45	35	60	Zeer hoge mate	10	25	30	<table border="1"> <caption>Estimated data for 2016 Wateroverlast</caption> <thead> <tr> <th>Mate</th> <th>Gemeente (%)</th> <th>Provincie (%)</th> <th>Waterschap (%)</th> <th>Rijksoverheid (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>In zeer lage mate</td> <td>10</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>lage mate</td> <td>15</td> <td>15</td> <td>0</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>noch lage noch hoge mate</td> <td>25</td> <td>25</td> <td>0</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>hoge mate</td> <td>40</td> <td>55</td> <td>65</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>zeer hoge mate</td> <td>10</td> <td>20</td> <td>25</td> <td>20</td> </tr> </tbody> </table>	Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)	Rijksoverheid (%)	In zeer lage mate	10	0	0	0	lage mate	15	15	0	30	noch lage noch hoge mate	25	25	0	30	hoge mate	40	55	65	20	zeer hoge mate	10	20	25	20
Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)																																																				
In zeer lage mate	0	0	0																																																				
Lage mate	10	15	0																																																				
Noch lage noch hoge mate	35	25	0																																																				
Hoge mate	45	35	60																																																				
Zeer hoge mate	10	25	30																																																				
Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)	Rijksoverheid (%)																																																			
In zeer lage mate	10	0	0	0																																																			
lage mate	15	15	0	30																																																			
noch lage noch hoge mate	25	25	0	30																																																			
hoge mate	40	55	65	20																																																			
zeer hoge mate	10	20	25	20																																																			
Droogte																																																							
<table border="1"> <caption>Estimated data for 2015 Droogte</caption> <thead> <tr> <th>Mate</th> <th>Gemeente (%)</th> <th>Provincie (%)</th> <th>Waterschap (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>In zeer lage mate</td> <td>25</td> <td>0</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>Lage mate</td> <td>35</td> <td>15</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>Noch lage noch hoge mate</td> <td>25</td> <td>15</td> <td>25</td> </tr> <tr> <td>Hoge mate</td> <td>5</td> <td>75</td> <td>65</td> </tr> <tr> <td>Zeer hoge mate</td> <td>5</td> <td>0</td> <td>0</td> </tr> </tbody> </table>	Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)	In zeer lage mate	25	0	0	Lage mate	35	15	15	Noch lage noch hoge mate	25	15	25	Hoge mate	5	75	65	Zeer hoge mate	5	0	0	<table border="1"> <caption>Estimated data for 2016 Droogte</caption> <thead> <tr> <th>Mate</th> <th>Gemeente (%)</th> <th>Provincie (%)</th> <th>Waterschap (%)</th> <th>Rijksoverheid (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>In zeer lage mate</td> <td>25</td> <td>0</td> <td>0</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>lage mate</td> <td>40</td> <td>0</td> <td>5</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>noch lage noch hoge mate</td> <td>25</td> <td>15</td> <td>35</td> <td>40</td> </tr> <tr> <td>hoge mate</td> <td>10</td> <td>85</td> <td>50</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>zeer hoge mate</td> <td>5</td> <td>0</td> <td>10</td> <td>10</td> </tr> </tbody> </table>	Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)	Rijksoverheid (%)	In zeer lage mate	25	0	0	0	lage mate	40	0	5	20	noch lage noch hoge mate	25	15	35	40	hoge mate	10	85	50	30	zeer hoge mate	5	0	10	10
Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)																																																				
In zeer lage mate	25	0	0																																																				
Lage mate	35	15	15																																																				
Noch lage noch hoge mate	25	15	25																																																				
Hoge mate	5	75	65																																																				
Zeer hoge mate	5	0	0																																																				
Mate	Gemeente (%)	Provincie (%)	Waterschap (%)	Rijksoverheid (%)																																																			
In zeer lage mate	25	0	0	0																																																			
lage mate	40	0	5	20																																																			
noch lage noch hoge mate	25	15	35	40																																																			
hoge mate	10	85	50	30																																																			
zeer hoge mate	5	0	10	10																																																			

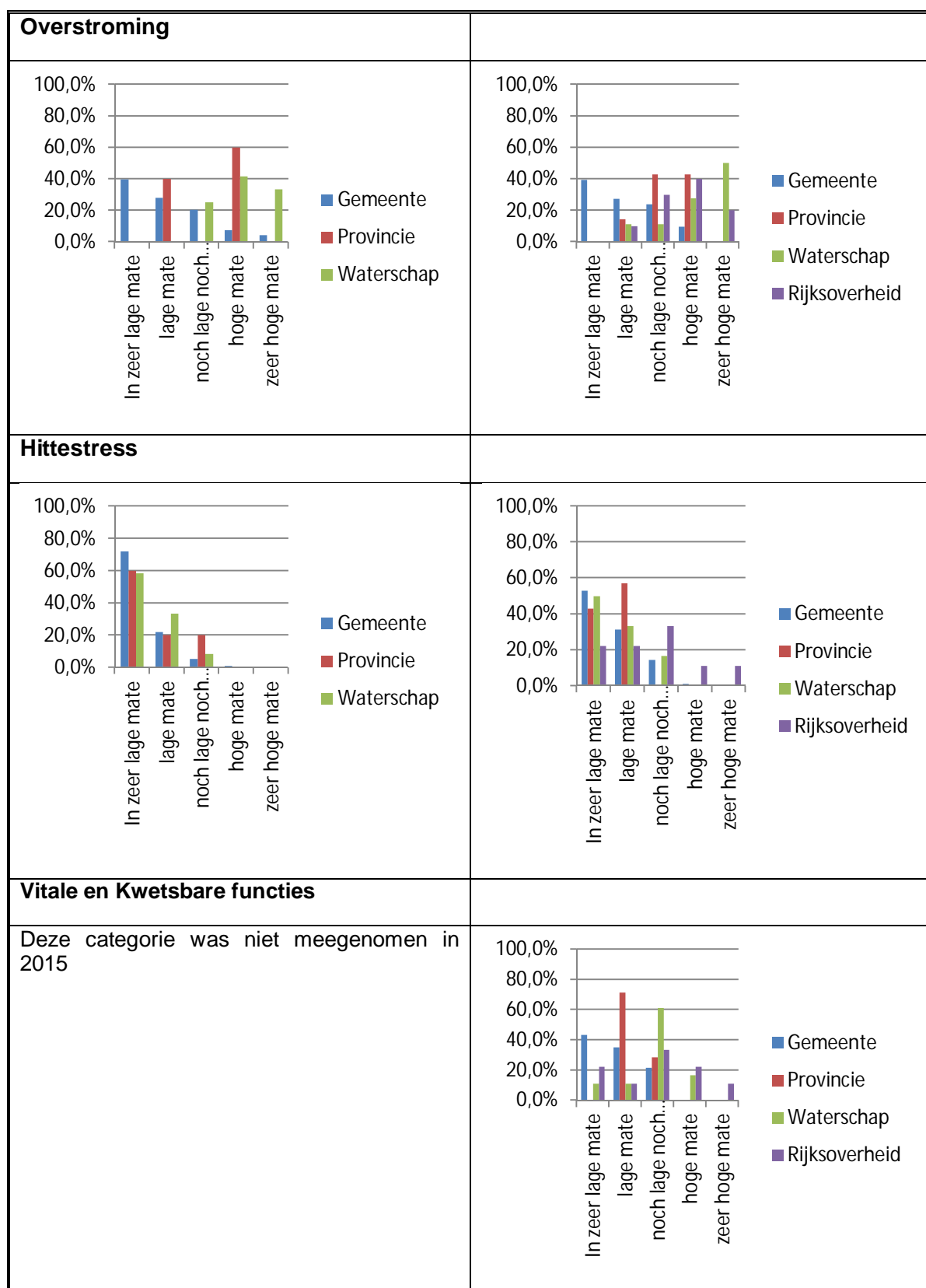

Figuur 3.3 De mate waarin organisaties in de beleidsplannen rekening houden met de effecten van klimaatadaptatie

3.3.4 Structureel budget

Met 'structureel budget' wordt bedoeld dat er geld en capaciteit wordt gereserveerd voor een onderwerp op de begroting. In de onderstaande figuur 3.4 zien we hierin geen grote verschuivingen ten opzichte van 2015 met betrekking tot ruimtelijke adaptatie. De thema's hittestress en vitale en kwetsbare functies komen naar voren als thema's waarvoor niet vaak budget wordt gereserveerd.

Figuur 3.4 De mate waarin organisaties structureel budget is gereserveerd voor het omgaan met de effecten van klimaatadaptatie.

3.4 Werken

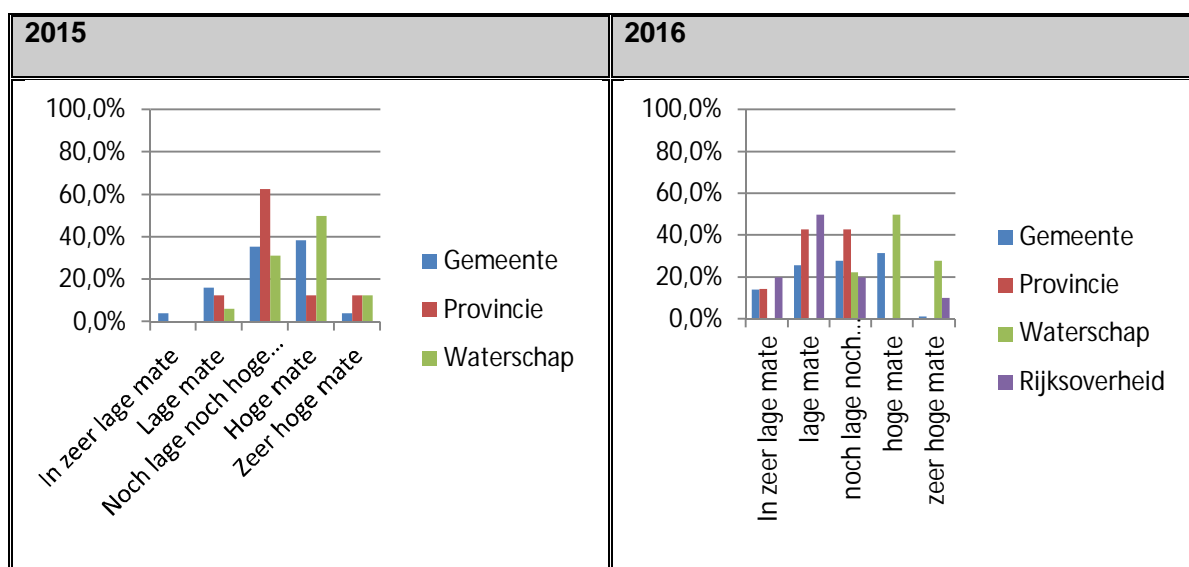
Het derde deel van de monitor gaat in op het 'werken'. In hoeverre wordt ruimtelijke adaptatie vastgelegd in verschillende beleidsplannen en in hoeverre komt dit beleid tot uiting in uitvoering van beleidsplannen en lopende projecten. In tabel 5 worden de gemiddelde scores weergegeven voor deze twee onderdelen in 2016.

Tabel 5 Gemiddelde scores per organisatietypen voor de mate waarin men werkt aan de gevolgen van klimaatverandering 2016.

	Mijn organisatie houdt in uitvoering van beleidsplannen rekening met klimaatadaptatie	In lopende ruimtelijke projecten is klimaatadaptatie een belangrijk principe
Gemeente	3,5	3,4
Provincie	2,7	3,0
Waterschap	3,9	3,9
Rijk	3,4	3,5

3.4.1 Uitvoering beleidsplannen

Uit de monitor (zie figuur 3.5) blijkt dat net als in 2015 alleen onder de waterschappen al meer dan 50% in grote mate rekening houdt met klimaatadaptatie in de uitvoering van beleidsplannen. Bij de gemeenten gaat het om een groep van ongeveer 30%, die aangeeft in hoge mate rekening te houden met klimaatadaptatie in de uitvoering. Daarnaast valt op dat provincies en Rijksoverheid zelf vinden dat zij overwegend in lage mate rekening houden met klimaatadaptatie in de uitvoering.

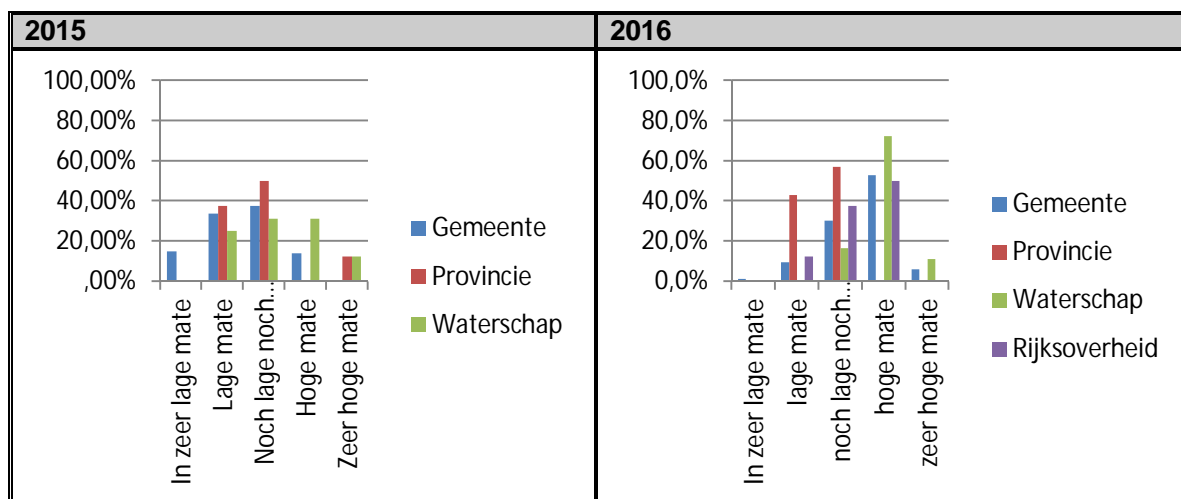

Figuur 3.5 De mate waarin rekening wordt gehouden met klimaatadaptatie in de uitvoering van beleidsplannen.

3.4.2 Lopende projecten

Kijken we in hoeveel procent van de gevallen klimaatadaptatie als belangrijk principe wordt beschouwd in lopende projecten, dan zien we enig verschil ten opzichte van 2015 (zie figuur 3.6). Vooral voor gemeenten en waterschappen lijkt klimaatadaptatie belangrijker te zijn

geworden als principe bij ruimtelijke projecten. Tevens geeft de helft van respondenten van de Rijksoverheid aan dat voor hen klimaatadaptatie in hoge mate een belangrijk principe is.

Figuur 3.6 De mate waarin in lopende ruimtelijke projecten (o.a. gebiedsontwikkeling, herstructurering, aanleg infrastructuur, vervanging) is klimaatadaptatie een belangrijk principe

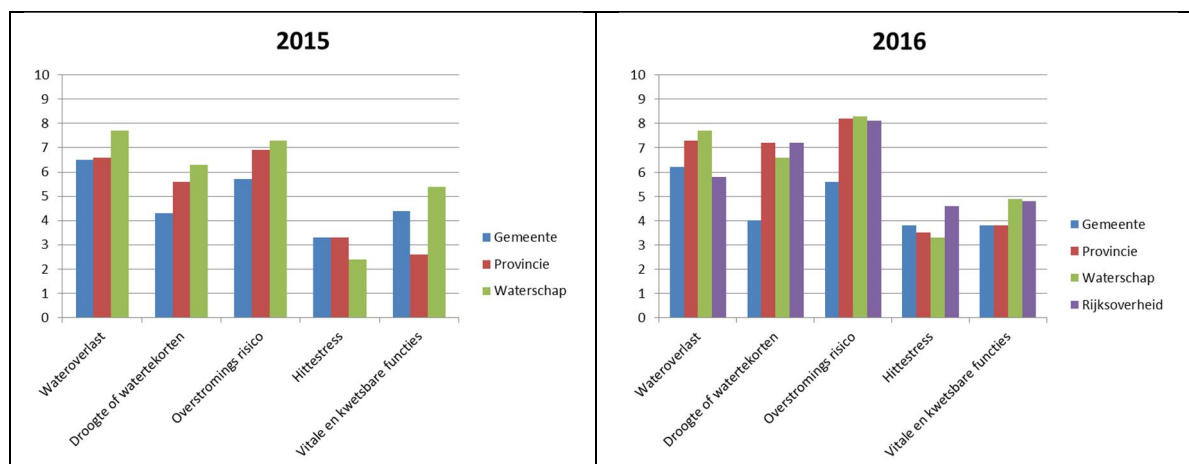
3.5 Inschatting van de voortgang ten opzichte van 2015

Deze monitor heeft tot doel zicht te geven op de voortgang van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. Het voorgaande heeft inzicht gegeven in hoe ver de gemeenten, waterschappen, provincies en Rijksoverheid momenteel zijn met betrekking tot 'weten', 'willen' en 'werken'. In dit deel wordt een beeld geschetst van de voortgang ten opzichte van 2015.

De voortgang wordt op twee manieren geschat. In de enquête is aan de respondenten zelf gevraagd om een inschatting te maken van de voortgang met betrekking tot de vijf thema's (zie figuur 3.7). Daarnaast is gekeken naar het percentage van gemeenten, provincies, waterschappen en Rijksoverheid dat hoog scoort op 'willen', 'weten' en 'werken'. Verwacht mag worden dat deze percentages stijgen naar gelang de tijd verstrijkt.

3.5.1 Eigen inschatting ten aanzien van de voortgang door de respondenten

Het beeld dat naar voren kwam in 2015, was dat gemiddeld genomen, gemeenten, waterschappen en provincies het verst gevorderd waren in het aanpakken van wateroverlast, waterveiligheid en minder ver waren zijn met de thema's droogte, hittestress en bescherming van kwetsbare en vitale functies (figuur 3.7). Dit beeld komt ook in 2016 naar voren.

Figuur 3.7 Inschatting van de voortgang door de respondenten van de aanpak van opgaven ten aanzien van de gevolgen van klimaatverandering (schaal 1-10: 1 = helemaal niet ver, 10 is zeer ver).

Hoewel dit algemene beeld niet echt fundamenteel verandert, zijn er wel een paar opmerkelijke verschuivingen. We zien bijvoorbeeld dat gemeenten hoger dan vorig jaar lijken te scoren op hittestress en dat de provincies aangeven voortgang te hebben gemaakt met betrekking tot droogte. Dit laatste moet echter met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, vanwege het aantal lage respondenten bij de provincies. De voortgang bij het Rijk past in dit algemene beeld.

Specifiek voor gemeenten is gekeken of de omvang en bebouwingsdichtheid van invloed zijn op voortgang. Te verwachten is namelijk dat grotere gemeenten meer capaciteit en kennis in huis hebben. Op basis van deze enquête kan echter niet worden bevestigd dat grote gemeenten hoger scoren op voortgang dan kleine gemeenten. Ook de bebouwingsdichtheid lijkt niet van invloed te zijn. Er is lijkt dus geen verschil te zijn in de voortgang tussen steden met hoge dichtheid en meer landelijke gemeenten.

3.5.2 Percentages hoog scorend op ‘weten’, ‘willen’ en ‘werken’

Voortgaande implementatie van de DBRA zou moeten blijken uit een steeds groter wordend percentage van partijen dat aangeeft hoog te scoren op ‘weten’, ‘willen’ en ‘werken’. Een score van 4 of 5 laat zien de organisatie veel kennis heeft (weten), ambities en doelen heeft vastgelegd (willen) en dit ook uitvoert (werken). Een stijgend percentage van partijen met hoge scores ten opzichte van 2015 vormt daarmee een indicatie van de voortgang.

Zie figuur 3.8 voor een vergelijking tussen 2015 en 2016. Het beeld dat in 2015 naar voren kwam, is ook in 2016 te zien. Het percentage van gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk dat hoog scoort is het hoogst op het gebied van ‘weten’, daarna op ‘willen’ en daarna op ‘werken’.

Op basis van de nulmeting in 2015 kon worden gesteld dat het merendeel van de gemeenten, waterschappen en provincies de fase van ‘weten’ grotendeels hadden doorlopen voor wat betreft de thema’s wateroverlast en overstromingsrisico. Het is daarom interessant om te kijken of dit jaar een stijging te zien is in de percentages hoog scorend op ‘willen’ en ‘werken’ voor deze twee thema’s. Op het dossier wateroverlast wordt deze verwachting bevestigd door het sterk gestegen percentage gemeenten dat hoog scoort op ‘werken’. Bij de waterschappen en provincies zien we deze verschuiving niet direct terug. Op het thema overstromingsrisico zien we bij de groep gemeenten ook meer gemeenten die hoog scoren op ‘werken’. Bij de andere partijen zien we grotendeels hetzelfde beeld als in 2015.

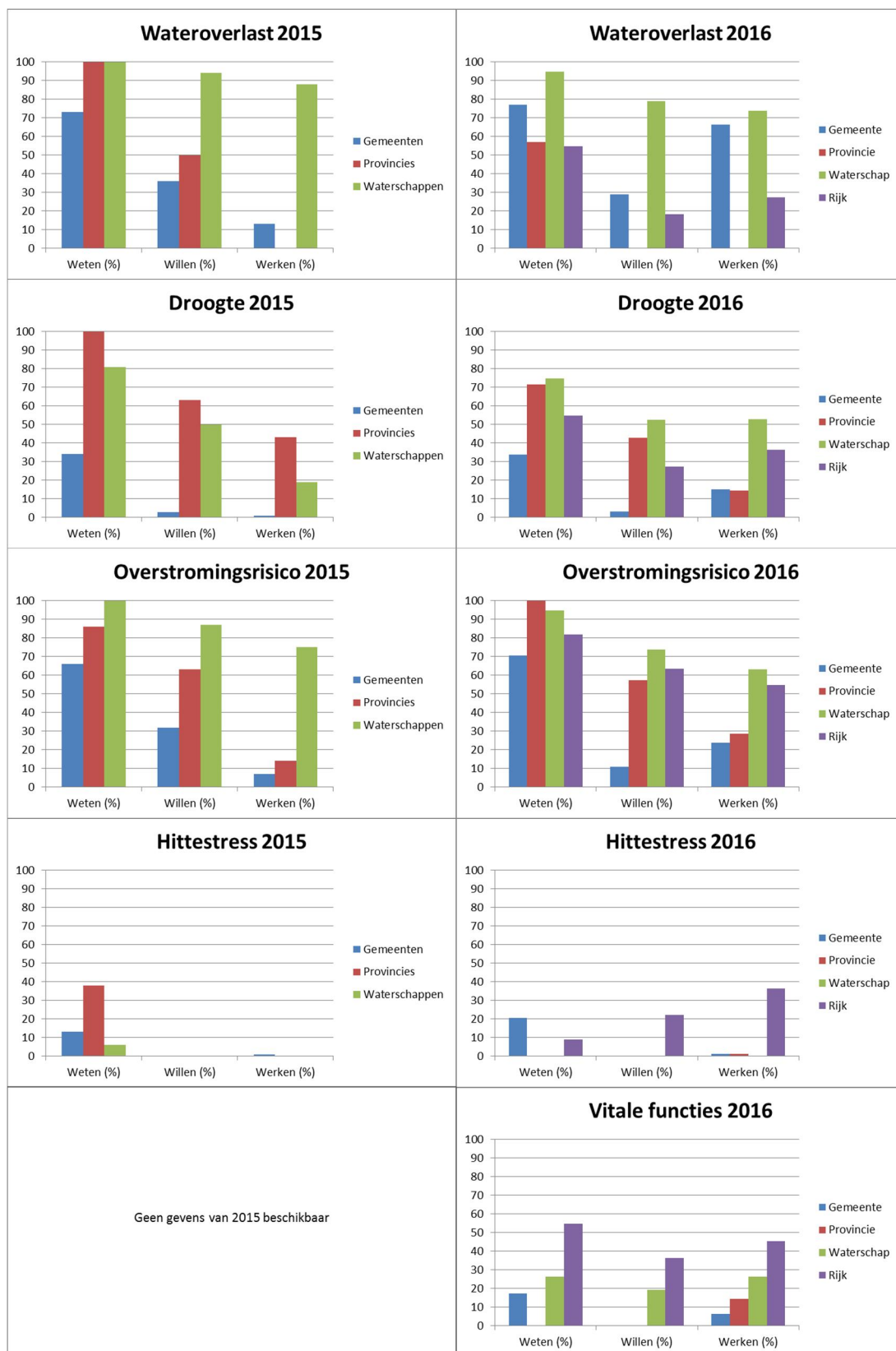
Op het thema droogte zien we niet direct een verhoging van het percentage partijen dat hoog scoort op 'weten'. Wel is bij de waterschappen een hogere score te zien op 'werken'. Het percentage waterschappen dat hoog scoort op 'werken' is gestegen. Dit impliceert dat ten opzicht van 2015 de waterschappen in de uitvoering meer aandacht hebben gekregen voor droogte ten opzichte van 2016.

Kijken we naar de figuren van 2015 en 2016 over hittestress, dan zien we enkele verschillen. Er zijn weliswaar meer gemeenten met hoge scores op weten, maar juist minder waterschappen en provincies. Op werken zijn er maar weinig partijen die hoog scoren, met uitzondering van de Rijksoverheid.

In de nulmeting van 2015 is de voortgang op het gebied van vitale en kwetsbare functies niet bepaald. Daarom is er nog geen vergelijking te maken met 2016. Dit kan volgend jaar wel.

Hoewel uit bovenstaande figuren blijkt dat hier en daar hoger wordt gescoord op werken, blijft het beeld toch grotendeels hetzelfde als in 2015. Op zich is dat niet verwonderlijk, omdat een jaar erg kort is om grote ontwikkelingen te kunnen verwachten. Het is niet mogelijk om vast te stellen of dit statistisch significant is. Dit betekent dat we de verschillen wel vast kunnen stellen voor de respondenten die de monitor hebben ingevuld, maar we kunnen niet met zekerheid zeggen of deze verschillen geldig zijn voor de gehele populatie van gemeenten, provincies, waterschappen en Rijk.

Voorlopig trekken we daarom een voorzichtige conclusie dat er een kleine voortgang lijkt te zijn voor de thema's wateroverlast en overstromingsrisico bij gemeenten. Op het thema droogte is vooral voortgang te zien bij de waterschappen. Op het thema hittestress is enige voortgang te zien bij gemeenten. De Rijksoverheid werkt aan hittestress en vitale functies.

Figuur 3.8 Percentage gemeenten, provincies en waterschap dat (zeer) hoog scoort (4 of 5) op weten – willen – werken

3.6 Samenhang tussen ‘weten’, ‘willen’ en ‘werken’

Om meer inzicht te krijgen in de voortgang is de samenhang tussen ‘weten’, ‘willen’ en ‘werken’ geanalyseerd door middel van correlatieanalyses².

Allereerst is gekeken naar de samenhang tussen de kennis over de gevolgen van klimaatverandering, en de mate waarin doelstellingen in beleid zijn vastgelegd. Uit de monitor blijkt dat deze relatie inderdaad significant (positief) is. Dit geldt voor alle thema's, dus voor wateroverlast, droogte, overstromingsrisico's, hittestress en vitale en kwetsbare functies.

Vervolgens is gekeken in hoeverre de omvang van de opgaven een rol speelt bij het vastleggen van de doelstellingen in beleid. De resultaten laten een significant, positief verband zien: hoe groter de omvang van de opgaven, hoe meer de doelstellingen in beleid worden vastgelegd. Omgekeerd geldt dus ook dat hoe lager men de opgave inschat, hoe minder doelstellingen worden vastgelegd in beleid.

Daarnaast is onderzocht of de omvang van de opgave ook leidt tot meer politieke urgentie. Verwacht wordt namelijk dat een grotere opgave ook een grotere politieke urgentie tot gevolg heeft. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn.

De monitor laat ook zien dat organisaties intern consistent zijn t.a.v. ‘willen’. Dit blijkt uit correlatieanalyses die het volgende laten zien: hoe meer politieke aandacht, hoe meer de doelstellingen zijn vastgelegd in beleid en hoe hoger de mate waarin structureel budget is gereserveerd voor ruimtelijke adaptatie (wateroverlast/ droogte/ overstromingsrisico/ hittestress).

Vervolgens is gekeken of een structureel budget dan ook samenhangt met een hogere score op werken. Ook tussen deze zaken vinden we een significant positieve samenhang. Ondanks het feit dat de DBRA uitdrukkelijk vermeldt dat ‘weten’ niet automatisch hoeft te leiden tot ‘willen’ en ‘werken’, zien we in de monitor dat deze zaken in de praktijk wel degelijk samenhangen.

3.7 Kansen en Barrières

In de enquête is dit jaar meer aandacht besteed aan het identificeren van de kansen en barrières die de verschillende partijen ervaren. Tabel 6 geeft de factoren weer, die intern, dus in de eigen organisatie, spelen. Tabel 7 geeft de factoren weer die buiten, of in de samenwerking met andere partijen spelen.

3.7.1 Interne factoren

Bij gemeenten worden vijf factoren ervaren als barrière (scores net onder de 3): namelijk de beschikbare capaciteit (mankracht), het beschikbare budget, de interne procedures, de onduidelijkheid over de kosten en baten van adaptatiemaatregelen en de onduidelijkheid wie daar verantwoordelijk voor is. Diezelfde vijf factoren worden ook bij de provincies en het Rijk als belangrijkste barrières ervaren.

Bij de waterschappen wordt geen enkele van deze factoren beschouwd als barrière (alle scores zijn boven de 3). Sterker nog, voor factor 1 t/m 6 liggen de scores boven ver boven de

² met een significantieniveau van 0,01

drie. Deze factoren worden gezien als kans in die zin dat ze juist bijdragen aan ruimtelijke adaptatie.

De mogelijkheid voor externe financiering scoort ook laag bij gemeenten en Rijk. Dit hoeft niet per se een barrière te zijn, het is eerder een potentiële kans om met externe financiering toch de eigen doelstellingen gerealiseerd te krijgen. Te denken valt bijvoorbeeld Europese subsidies. Een aanzienlijk aantal provincies ervaart dit dan ook als kans.

Tabel 6 Gemiddelde scores t.a.v. interne kansen en barrières. Een lage score (=1) betekent dat de factor in hoge mate als een barrière wordt ervaren, en een hoge score (=5) dat de factor in hoge mate bijdraagt aan ruimtelijke adaptatie (een kans). Bij een score van 3 wordt de factor ervaren noch als barrière noch als kans (neutraal).

	Gemeenten	Provincies	Waterschappen	Rijksoverheid
In lopende ruimtelijke projecten is klimaatadaptatie een belangrijk principe	3,4	3,0	3,9	3,5
Er zijn effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend voor de verwachte klimaatadaptatie opgaven.	3,4	3,3	4,1	3,5
Er is binnen mijn organisatie genoeg kennis om de klimaatadaptatie- maatregelen te realiseren	3,1	3,7	4,1	3,3
Mijn organisatie houdt in de uitvoering van beleidsplannen	3,5	2,6	3,9	3,4
Er is genoeg capaciteit op het gebied van klimaatadaptatie binnen mijn organisatie	2,7	2,6	3,6	2,6
Er is binnen mijn organisatie genoeg geld beschikbaar voor klimaatadaptatie	2,5	2,7	3,7	2,6
Er is geen verschil van inzicht tussen afdelingen binnen mijn organisatie over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	3,0	3,1	3,1	2,9
Er is binnen mijn organisatie een sterke drive om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie	2,9	3,0	3,9	3,3
De bestaande interne procedures dragen bij aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen	2,6	2,7	3,3	2,3
Mijn organisatie krijgt externe financiering voor projecten gericht op klimaatadaptatie	2,2	3,3	3,1	2,6

3.7.2 Externe factoren

Kijkend naar de externe factoren in tabel 7, valt op dat de verschillende organisaties het als barrière ervaren dat projectontwikkelaars in de uitvoering van projecten niet zelf rekening houden met klimaatverandering. Met uitzondering van het Rijk, ervaart een deel van de partijen ook dat er effectieve beleidsinstrumenten missen om klimaatadaptatiemaatregelen af te dwingen bij private partijen, zoals ontwikkelaars en woningcorporaties. Daarnaast laat de tabel zien dat men de maatschappelijke kosten en baten van klimaatadaptatiemaatregelen niet erg duidelijk vindt.

Dat de Rijksoverheid beleidsinstrumenten en middelen inzet die helpen bij de implementatie van klimaatadaptatiemaatregelen wordt ten dele herkend door de andere partijen (score tussen de 3 en 4). Het Rijk zelf scoort een 4 op deze stelling en schat dit dus iets hoger in dan de andere partijen.

Tabel 7 Gemiddelde scores t.a.v. externe kansen en barrières. Een lage score (=1) betekent dat de factor in hoge mate als een barrière wordt ervaren, en een hoge score (=5) dat de factor in hoge mate bijdraagt aan ruimtelijke adaptatie (een kans). Bij een score van 3 wordt de factor ervaren noch als barrière noch als kans (neutraal).

	Gemeenten	Provincies	Waterschappen	Rijk
De maatschappelijke kosten en baten m.b.v. klimaatadaptatiemaatregelen zijn duidelijk	2,3	2,5	2,9	2,6
Er is geen verschil van inzicht met andere overheden over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	3,1	3,2	3,3	3,4
Het is duidelijk wie verantwoordelijk is voor het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen	2,8	2,7	3,1	3,1
Er is maatschappelijk draagvlak om adaptatiemaatregelen te nemen.	2,9	3,0	3,2	2,9
Andere partijen, waar wij afhankelijk van zijn, helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.	3,2	3,5	3,6	3,4
Andere partijen zetten beleidsinstrumenten en middelen in om hun ambities met betrekking tot klimaatadaptatie te realiseren.	3,2	3,5	3,6	3,4
In de uitvoering van projecten houden projectontwikkelaars zelf rekening met klimaatverandering.	2,1	2,7	2,6	2,7
Wet- en regelgeving op het niveau van het Rijk en de EU helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie	2,9	3,3	3,3	3,4
De Rijksoverheid zet beleidsinstrumenten en middelen in die helpen bij de implementatie van klimaatadaptatie-maatregelen	3,0	3,5	3,4	4,0
Er zijn effectieve beleidsinstrumenten om klimaatadaptatiemaatregelen af te dwingen bij private partijen	2,6	2,5	2,8	3,3

3.7.3 Factoren die van invloed zijn op de uitvoering van ruimtelijke adaptatie ('werken')

Via een regressieanalyse (zie tabel 7) is onderzocht welke factoren (kansen en barrières) van invloed zijn op de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering (in lopende ruimtelijke projecten en in de uitvoering van beleidsplannen bijvoorbeeld bij rioleringswerkzaamheden). Er zijn twee regressieanalyses uitgevoerd, namelijk eentje voor organisatie interne kansen en barrières³, en eentje voor de organisatie externe barrières.

De set van interne kansen en barrières verklaart een significant deel van de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering⁴ (zie tabel 6), maar dat geldt niet voor de set van externe kansen en barrières⁵. Hieruit kan worden opgemaakt dat overheden de uitvoering van ruimtelijke adaptatie vooral zien als een organisatie-interne aangelegenheid. Zij zien dan ook organisatie-interne factoren als doorslaggevend en niet de factoren die extern aan de organisatie zijn. Dit zou erop kunnen wijzen dat de organisaties

³ Dit is gemeten door een somscore te maken van twee items, namelijk (1) in lopende ruimtelijke ontwikkelingen (o.a. gebiedsontwikkeling, herstructurering, aanleg infrastructuur, vervanging) is klimaatadaptatie een belangrijk principe, en (2) mijn organisatie houdt in de uitvoering van beleidsplannen (bijvoorbeeld bij rioleringswerkzaamheden, inrichting openbare ruimte, aanleg en beheer van groen, nieuwbouw en herstructureringsprojecten) rekening met klimaatadaptatie

⁴ sig = 0,000, R2 = 0,60,

⁵ sig = 0,078, R2 = 0,199

niet geneigd zijn om verantwoordelijkheid (schuld) van ontwikkelingen rond de uitvoering bij anderen te leggen, maar het kan er ook op wijzen dat de verschillende overheden hun afhankelijkheid van andere partijen onderschatten.

Wanneer we nader inzoomen op de interne factoren (zie tabel 6) blijkt dat drie factoren significant van invloed zijn, namelijk dat (1) effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend zijn; (2) genoeg geld beschikbaar is voor klimaatadaptatie, en (3) bestaande interne procedures bijdragen aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen.

Tabel 7 Resultaten van de regressie van interne kansen en barrières op de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering⁶

	B	Std. Error	Beta	Sig.
(Constant)	,853	,283		,003
Er zijn effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend voor de verwachte klimaatadaptatie opgaven.	,327	,072	,379	,000
Er is binnen mijn organisatie genoeg kennis om de klimaatadaptatiemaatregelen te realiseren.	,022	,078	,026	,783
Er is genoeg capaciteit (mankracht) op het gebied van klimaatadaptatie binnen mijn organisatie.	,034	,071	,043	,638
Er is binnen mijn organisatie genoeg geld beschikbaar voor klimaatadaptatie.	,172	,070	,221	,016
Er is geen verschil van inzicht tussen afdelingen binnen mijn organisatie over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	-,015	,062	-,020	,814
Er is binnen mijn organisatie een sterke drive om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie.	,039	,068	,051	,573
Bestaande interne procedures dragen bij aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen.	,344	,081	,394	,000
Mijn organisatie krijgt externe financiering voor projecten gericht op klimaatadaptatie.	-,022	,059	-,030	,714

3.7.4 Factoren die de voortgang significant beïnvloeden

Om nog preciezer te kunnen onderzoeken welke factoren nu bepalend zijn voor de voortgang van de DBRA zijn een aantal regressieanalyses uitgevoerd per thema (wateroverlast / droogte / overstromingsrisico / hittestress / vitaal en kwetsbaar). Hierin wordt gekeken welke factoren bepalend zijn voor de voortgang die organisaties hebben geboekt in het realiseren van thematische doelen op het gebied van ruimtelijke adaptatie. Omdat de verantwoordelijkheden van verschillende typen organisaties (bijvoorbeeld gemeenten en waterschappen) verschillen, hebben we deze thematische regressieanalyses niet uitgevoerd voor het geheel van alle organisaties in de dataset, maar alleen voor gemeenten. Voor de

⁶ Noot, afhankelijke variabele meet de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering. R2 = 0,60 en significantieniveau = 0,000.

andere overheden zijn er niet genoeg respondenten om een regressieanalyse uit te kunnen voeren. Deze paragraaf gaat dus over de factoren die bepalend zijn voor de voortgang bij gemeenten.

Via de regressieanalyses is eerst onderzocht of de set van interne factoren een significante invloed heeft op de zelf ingeschatte voortgang op de verschillende thema's (zie ook 3.5.1). Vervolgens hebben we hetzelfde gedaan voor de set van externe factoren.

De resultaten laten zien dat de voortgang t.a.v. hittestress, en vitaal en kwetsbaar significant worden beïnvloed door het geheel van interne kansen en barrières (zie tabel 8) en dat de externe kansen en barrières significant van invloed zijn op de voortgang ten aanzien van droogte. Bij de thema's wateroverlast, droogte en overstromingsrisico's zijn dus de interne kansen en barrières minder doorslaggevend. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat deze twee thema's relatief nieuw zijn voor veel gemeenten. Gemeenten hebben op deze thema's nog relatief weinig gedaan hebben en dus zijn ook de interne kansen en barrières nog niet opgelost en daarmee ook een grote rol spelen in de voortgang. Dat de voortgang bij wateroverlast en overstromingsrisico in het geheel niet verklaard worden door de regressieanalyse geeft aan dat gemeenten juist veel ervaring met deze thema's en met de samenwerking met andere partijen hebben dat zowel interne als externe barrières opgelost kunnen worden en niet meer van doorslaggevende invloed zijn. Een andere mogelijke verklaring is echter dat de voortgang wordt bepaald door andere factoren (kansen en barrières) die niet meegenomen zijn in dit onderzoek.

Tabel 8 Resultaten van de regressieanalyse: significantie van de set van interne factoren en externe factoren in het beïnvloeden van de voortgang in ruimtelijke adaptatie bij gemeenten

Voortgang	Interne factoren (significant ja/nee)	Externe factoren (significant ja/nee)
Wateroverlast	Nee	Nee
Droogte	Nee	Ja
Overstromingsrisico	Nee	Nee
Hittestress	Ja	Nee
Vitaal en kwetsbaar	Ja	Nee

Regressieanalyse geeft in principe ook de mogelijkheid om te analyseren welke kansen en welke barrières nu precies van invloed zijn op de voortgang. Echter, de resultaten van de regressieanalyse blijken op dit punt lastig te interpreteren. De resultaten zijn niet robuust, dat wil zeggen dat er geen factoren zijn die er duidelijk uitspringen en dat wanneer factoren worden toegevoegd of weggehaald steeds weer andere factoren significant worden. Dit kan betekenen dat alle factoren een klein beetje invloed hebben, wat goed mogelijk is gezien het feit dat de kansen en barrières rond ruimtelijke adaptatie uiteindelijk toch vrij sterk locatie specifiek en organisatie specifiek zijn. Een andere mogelijke verklaring is dat er belangrijke factoren zijn die niet zijn meegenomen in deze monitor.

In de bijlage F worden de resultaten van de analyse volledig weergegeven, maar we achten het niet (wetenschappelijk) verantwoord om op deze plaats uitgebreid in te gaan op de invloed

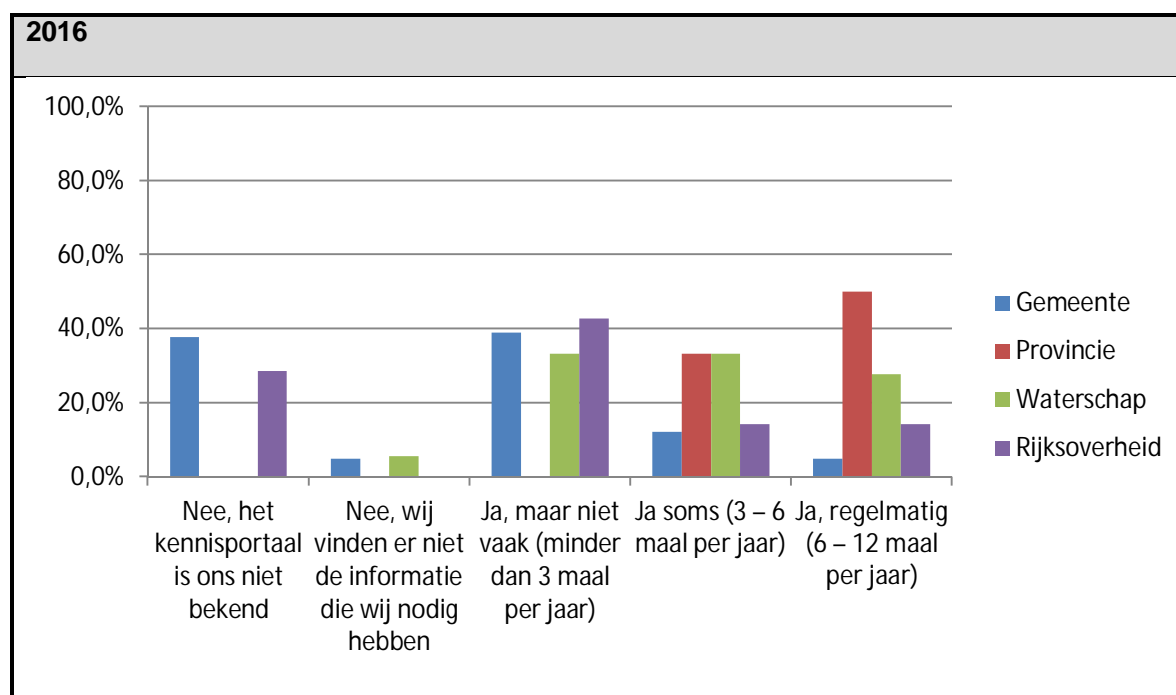
van de verschillende kansen en barrières. Hiervoor is vervolgonderzoek nodig waarin meer respondenten worden meegenomen van waterschappen, provincies en gemeenten. Daarnaast is het een verstandig om ook interviews en of focusgroepen te houden, waarbij kan worden doorgevraagd wanneer men precies tegen welke barrières aan loopt. Hierdoor kunnen bij de volgende meting de enquêtevragen naar de barrières worden uitgebreid en nog specifieker worden geformuleerd.

3.8 Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie

Ten behoeve van de uitvoering van de DBRA is een set aan instrumenten beschikbaar gesteld voor de fasen 'weten - willen - werken'. De instrumenten zijn beschikbaar gesteld via het kennisportaal www.ruimtelijkeadaptatie.nl. In de monitor van 2015 is niet gevraagd naar bekendheid of gebruik van dit kennisportaal, omdat deze toen net gestart was. Bij de monitor van 2016 is wel gevraagd naar zowel gebruik als bekendheid, de resultaten zijn hieronder beschreven.

3.8.1 Gebruik

Om het gebruik van het kennisportaal in beeld te brengen is de volgende vraag voorgelegd aan de respondenten: *Maakt/maken u of anderen in uw organisatie gebruik van het Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie?* De resultaten zijn weergegeven in figuur 3.9. Hieruit blijkt dat vooral bij de gemeenten en de Rijksoverheid er een groep respondenten van meer dan 50% niet bekend is met het kennisportaal. Daarnaast valt tevens op dat vooral de provincies vaak gebruik maken van het kennisportaal.

Figuur 3.9 Percentage gemeenten, provincies en waterschap en Rijksoverheid dat in meer of mindere mate bekend is met de portal ruimtelijke adaptie

3.8.2 Tevreden

Vervolgens is gevraagd in hoeverre de gebruikers van het kennisportaal tevreden zijn over:

- 1 De gebruiksvriendelijkheid van het kennisportaal;
- 2 Aangeboden kennis;
- 3 Toegang tot ondersteunende instrumenten;

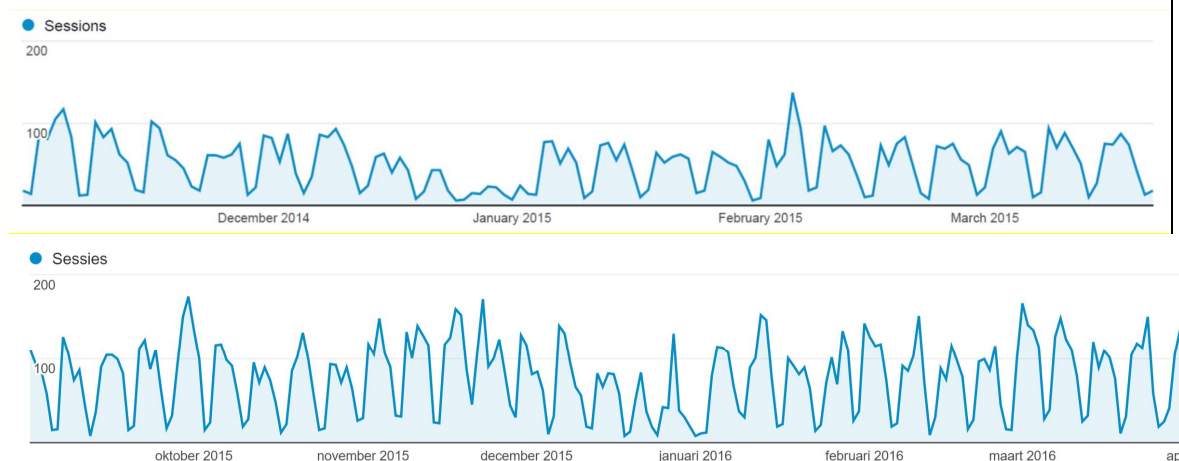
- 4 Opdoen van inspiratie;
- 5 De contactmogelijkheden met het programmabureau.

De respondenten zijn op over het algemeen tevreden of neutraal over bovengenoemde punten van het portaal en geen van de respondenten is zeer ontevreden. Daarnaast valt op dat ten aanzien van het 'opdoen van inspiratie' een aantal provincies zeer tevreden zijn.

Tekstkader 3: Inzicht in bezoek en gebruik www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Net als in 2015 is gekeken naar het daadwerkelijke bezoek van de website www.ruimtelijkeadaptatie.nl. Vorig jaar werd de website tussen 1 november 2014 tot 25 maart 2015 bezocht door ruim 4000 unieke bezoekers. Tussen 1 september 2015 en 1 april 2016 werd de site bezocht door ruim 9500 unieke bezoekers. Wat – ondanks de langere tijdsperiode van meting – een duidelijke stijging is.

Ook het aantal sessies dat werd gestart per dag laat een constant gebruik zien, het aantal sessie dat dagelijks wordt gestart is ook toegenomen.

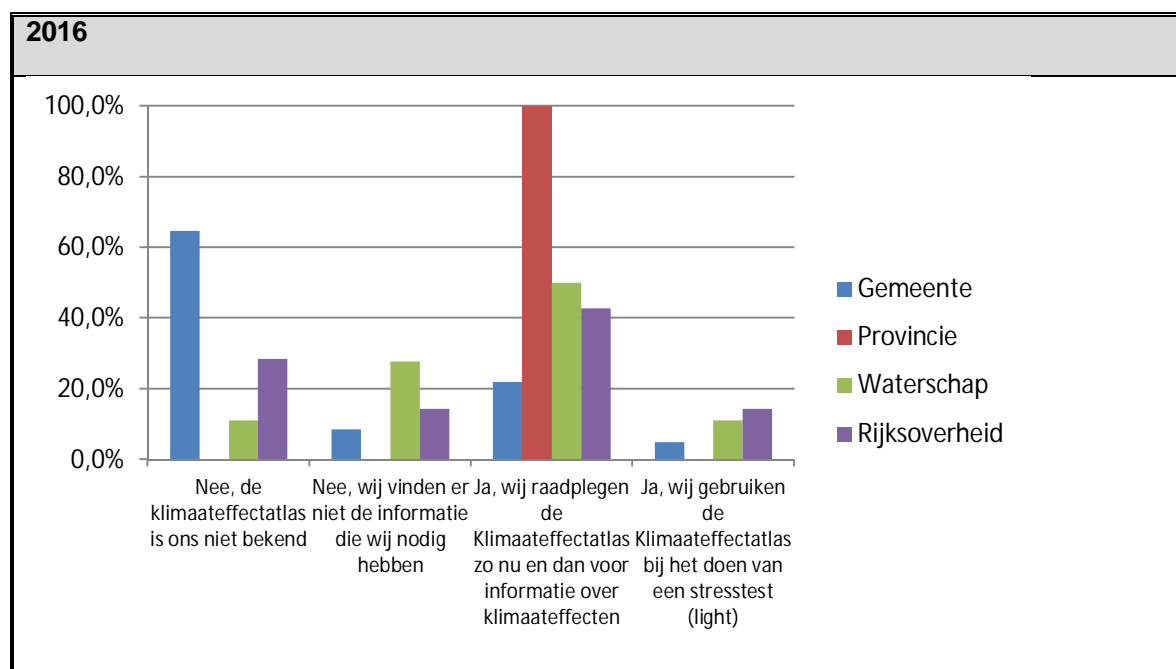

Ten aanzien van de onderwerpen die bekeken worden zijn de volgende pagina's het meest bezocht: klimaateffectatlas, het stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie, praktijkvoorbeelden ruimtelijke adaptatie en hulpmiddelen.

3.8.3 Klimaateffectatlas

Tot slot is nog specifiek gevraagd naar het gebruik van de klimaateffectatlas (figuur 3.10). De klimaateffectatlas is een website⁷ waar (toekomstige) dreigingen van overstromingen, wateroverlast, droogte en hittestress op een geografische kaart worden geprojecteerd. Hierbij vallen twee zaken op. Ten eerste kent 60% van de gemeenten de klimaateffectatlas niet en ten tweede geeft juist 100% van de provincies aan dat zij de klimaateffectatlas nu en dan raadplegen. Dit resultaat is wellicht te verklaren doordat het schaalniveau van de klimaateffectatlas ook vooral regionaal is.

⁷ Voor meer informatie zie: <http://www.ruimtelijkeadaptatie.nl/nl/klimaateffectatlas>

Figuur 3.10 Gebruik van de klimateffectatlas

Concluderend kan worden gesteld dat het kennisportaal bekend is bij alle partijen met uitzondering van de gemeenten. De helft geeft aan hier niet bekend mee te zijn. De gebruikers tevreden zijn over de verschillende aspecten van het kennisportaal zoals de aangeboden kennis en het opdoen van inspiratie. Opvallend is dat ongeveer 1 op de drie gemeenten aangeeft niet bekend te zijn met het kennisportaal en dat provincies het kennisportaal juist goed weten te vinden.

3.9 Stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie

Het stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie (SRA) ondersteunt overheden, belangengroepen, maatschappelijke organisaties en marktpartijen bij het integreren van water en klimaat in ruimtelijke (her)ontwikkelingen. Het programma adviseert en deelt kennis en ervaring. Het programma investeert in impactprojecten, living labs en geeft advies⁸.

Om inzicht te krijgen in de effectiviteit van het stimuleringsprogramma is in de monitor van 2016 gevraagd naar de bekendheid en bijdrage van programma. Ten aanzien van bekendheid geeft 100% van de respondenten van waterschappen en de provincies aan dat zij bekend zijn met het SRA en van de gemeenten en de Rijksoverheid respectievelijk 30% en 55%. De bijdrage van het stimuleringsprogramma ruimtelijke adaptatie binnen de verschillende overheidsorganisaties is weergegeven in figuur 3.14. Met name wordt het vergroten van bewustzijn, inspiratie en het opdoen van externe contacten voor de meeste overheden als belangrijke bijdrage van het programma gezien. De provincies onderscheiden zich hierin en geven aan dat zij met name kennisontwikkeling over ruimtelijke adaptatie en de drive om aan de slag te gaan met ruimtelijke adaptatie als belangrijkste bijdrages van het SRA zien.

⁸ Voor meer informatie over het SRA verwijzen we naar: <http://www.ruimtelijkeadaptatie.nl/nl/page/188>

4 Conclusies en aanbevelingen

In 2015 heeft de eerste meting (nulmeting) plaatsgevonden met betrekking tot de voortgang van de beleidsafspraken in de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie. In 2016 is deze meting herhaald om zodoende de voortgang te monitoren ten behoeve van de tussentijdse evaluatie ten aanzien van de voortgang in 2017.

De resultaten van deze monitor (2016) zijn gebaseerd op een enquête die verstuurd is naar alle decentrale overheden en vertegenwoordigers van de rijksoverheid. De hieronder beschreven resultaten zijn gebaseerd op een response van 92 gemeenten, 7 provincies, 19 waterschappen en 11 respondenten van de rijksoverheid. Deze monitor meet hoe de respondenten bij deze overheden zelf de voortgang t.a.v. ruimtelijke adaptatie schatten.

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste conclusies en doet aanbevelingen voor de monitor van 2017.

4.1 Belangrijkste conclusies

Een eerste conclusie die getrokken kan worden is dat het algemene beeld dat in 2015 naar voren kwam, niet fundamenteel is veranderd in 2016. De gemeenten, waterschappen en provincies die de monitor hebben ingevuld zijn naar eigen inschatting relatief ver met de thema's overstromingsrisico's en wateroverlast, iets minder ver met droogte en het minst ver met de thema's hittestress en vitale en kwetsbare functies. Daarnaast scoren alle partijen relatief hoog op 'weten', iets lager op 'willen' en nog iets lager op 'werken'.

Wanneer we nader inzoomen op de data (zie Figuur 4.1), zien we onder onze respondenten op een aantal vlakken wel veranderingen ten opzichte van 2015. Deze veranderingen moeten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

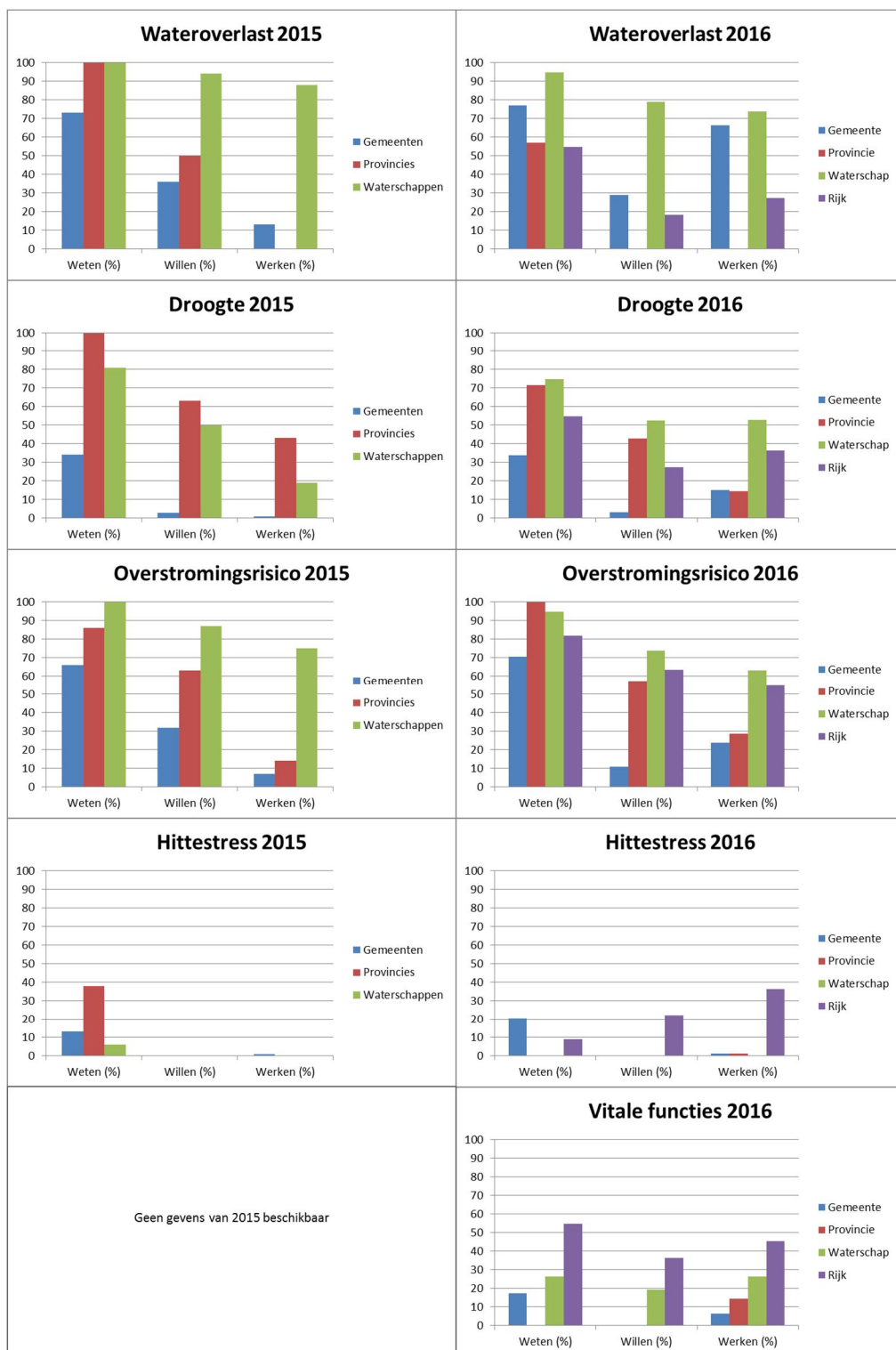
Op de thema's wateroverlast, overstromingsrisico is voortgang te zien bij gemeenten op 'werken'. Op het thema droogte is zowel bij gemeenten als waterschappen voortgang te zien op 'werken'. Op het thema hittestress is een gemengd beeld te zien, waarin gemeenten voortgang laten zien in 'weten', maar bij waterschappen en provincies het 'weten' juist niet is toegenomen ten opzicht van 2015. Voor het thema vitale en kwetsbare functies is geen vergelijking te maken omdat het in 2015 niet is meegenomen.

Een tweede conclusie luidt dat op het thema wateroverlast en overstroming alle partijen ook aangeven ver genoeg zijn om de doelstelling te realiseren om in 2020 klimaatbestendig en waterrobuust inrichten onderdeel te laten zijn van hun beleid en handelen. Op het thema droogte echter, geven gemeenten aan nog minder ver te zijn. Op het thema hittestress en vitale en kwetsbare functies geven de decentrale overheden en het rijk aan gemiddeld minder ver te zijn dan voor wateroverlast en overstroming.

Een derde conclusie is dat een aantal factoren significant van invloed is op de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering ('werken'). Deze factoren zijn (1) dat er effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend zijn; (2) dat genoeg geld beschikbaar is voor klimaatadaptatie, en (3) dat bestaande interne procedures bijdragen aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen.

Ten aanzien van het Kennisportaal en het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke adaptatie kan worden geconcludeerd dat het kennisportaal bekend is bij alle partijen, met uitzondering van de

gemeenten. Bijna 50% van de gemeenten geeft aan het portaal niet te kennen. De gebruikers van het kennisportaal zijn tevreden. Het stimuleringsprogramma is vooral bekend bij waterschappen en provincies en in mindere mate bij gemeenten en de respondenten van het rijk. Als belangrijkste bijdrage van het programma wordt genoemd het vergroten van bewustzijn, inspiratie en het opdoen van externe contacten.

Figuur 4.1 Percentage gemeenten, provincies en waterschap dat (zeer) hoog scoort (4 of 5) op weten – willen – werken

4.2 Discussie

Voordat we verder ingaan op de resultaten is het belangrijk om even stil te staan bij de generaliseerbaarheid van de uitspraken in de discussie. Op basis van de respons kunnen uitspraken worden gedaan over de voortgang bij de diverse publieke organisaties die de enquête hebben ingevuld. Voor de waterschappen kunnen de uitspraken worden gegeneraliseerd naar alle waterschappen vanwege de zeer goede respons. Ook de respons onder gemeenten was redelijk te noemen met bijna een kwart van de gemeenten die de enquête heeft ingevuld. Extra voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de data over de provincies en de Rijksoverheid. Ondanks dat bij de provincies de respons procentueel uitstekend is (58%) is het (door het lage aantal provincies) statistisch niet goed mogelijk om met zekerheid vast te stellen of deze uitspraken gelden voor de hele populatie van 12 provincies. De respons vanuit het rijk kan niet zomaar gegeneraliseerd worden naar de Rijksoverheid als geheel, omdat Rijkswaterstaat oververtegenwoordigd is en de ministeries ondervertegenwoordigd zijn.

Een van de basis uitgangspunten in de DBRA is de trits 'weten - willen - werken', waarbij wordt verondersteld dat dit een logische voortgang weerspiegelt in beleid en uitvoering. Ter ondersteuning van deze veronderstelling is een aantal analyses gemaakt om na te gaan in hoeverre het 'weten', het 'willen' en het 'werken' daadwerkelijk met elkaar samenhangen.

Uit de analyse blijkt allereerst dat de score op 'weten' goed correleert met de score op 'willen'. Er is dus sprake van een positieve samenhang tussen 'weten' en 'willen'. De causaliteit in de samenhang moet echter voorzichtig geïnterpreteerd worden. Is het zo dat meer kennis van klimaatadaptatie leidt tot meer willen doen op dit terrein, of andersom, leidt het willen aanpakken van klimaatadaptatie vervolgens tot meer kennis?

Ook blijkt uit deze analyse dat de verwachte omvang van de opgave correleert met 'willen'. Partijen die voor een grotere opgave staan, maken vaker daadwerkelijk beleidsplannen waarin doelstellingen zijn geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering. Ook wordt bij die partijen een grotere politieke aandacht ervaren. En dit hangt weer positief samen met structureel budget voor ruimtelijke adaptatie.

De score op 'willen' hangt ook positief samen met de score op 'werken'. Dit betekent dat naarmate er meer doelstellingen voor klimaatadaptatie in beleid zijn geformuleerd, er politieke aandacht is, en budget. Ook wordt dan meer rekening gehouden met ruimtelijke adaptatie in de uitvoering en beheer.

Kortom, 'weten', 'willen' en 'werken' laten een positieve samenhang zien, maar daarbij moet wel worden opgemerkt dat oorzaak en gevolg niet duidelijk zijn. Het is dus niet zo eenvoudig om te stellen dat meer 'weten' leidt tot meer 'willen' en meer 'willen' leidt tot meer 'werken'. Dit veronderstelt teveel een lineair proces. In de praktijk beïnvloeden ze elkaar wederzijds, waardoor de causale relaties ook van 'werken' naar 'willen' en naar 'weten' kan lopen, bijvoorbeeld doordat een project op een bepaalde manier wordt uitgevoerd en gecombineerd met andere doelstellingen (meekoppelen), waarbij het meerwaarde oplevert en daarmee ook het 'willen' versterkt.

De ontwikkeling van ruimtelijke adaptatie hangt daarnaast af van de barrières die worden ervaren en de wil om die barrières op te heffen. Uit de monitor blijkt dat de barrières met betrekking tot de uitvoering vooral organisatie-intern zijn en niet extern. Respondenten ervaren de interne barrières als bepalender dan de externe factoren waar men nadrukkelijk afhankelijk is van andere partijen. Het kan zijn dat de respondenten de externe afhankelijkheden als een

gegeven beschouwen en interne factoren als barrière zien waar ze iets aan kunnen doen. Een andere mogelijke verklaring is de respondenten meer intern gericht zijn dan extern, en daardoor ruimtelijke adaptatie vooral als een organisatie-interne aangelegenheid zien.

Binnen de groep gemeenten (deze groep is groot genoeg voor statische analyse) is een regressieanalyse gedaan om te analyseren welke kansen en welke barrières nu precies van invloed zijn op de (zelf ingeschatte) voortgang. Op de thema's wateroverlast en overstromingsrisico's worden noch interne noch externe barrières gevonden die van invloed zijn op de voortgang. Een verklaring zou kunnen zijn dat gemeenten dusdanig veel ervaring hebben met die thema's dat er geen sprake meer is van (institutionele) barrières. Een andere mogelijke verklaring is echter dat de voortgang t.a.v. wateroverlast en overstromingsrisico's wordt bepaald door factoren die niet meegenomen zijn in dit onderzoek. De voortgang t.a.v. hittestress en vitale functies wordt vooral beïnvloed door interne factoren, terwijl bij droogte juist externe factoren van invloed lijken te zijn op de voortgang. Ten aanzien van de barrières zijn de resultaten lastig te interpreteren. Op dit punt is meer onderzoek nodig om solide uitspraken te kunnen doen.

Nadere analyse met betrekking tot de spreiding van 'weten', 'willen' en 'werken' over grote en kleine gemeenten en gemeenten met een hoog of laag bebouwingspercentage levert het volgende beeld op:

- *Weten*: grote gemeenten (qua inwoneraantal) schatten hun kennis van de gevolgen van klimaatverandering niet hoger in dan kleine gemeenten.
- *Willen*: grote gemeenten scoren hoger op politieke aandacht voor de gevolgen van klimaatverandering, en hoger ook op het vastleggen van ruimtelijke adaptatie in beleidsplannen dan kleine gemeenten
- *Werken*: grote gemeenten scoren niet hoger op de voortgang t.a.v. de DBRA doelen voor 2020 dan kleine gemeenten. Er lijkt ook geen verschil tussen stedelijk gebied en meer landelijke gemeenten.

Met uitzondering van politieke aandacht lijkt de omvang van de gemeente of bebouwingsgraad nauwelijks een rol te spelen.

Een van de uitgangspunten van de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie is dat het een transitie nodig is, waarin een cultuuromslag plaatsvindt zodat bij ruimtelijke besluiten klimaatbestendigheid en waterrobuustheid worden meegewogen. Een dergelijke verandering vindt niet plaats binnen één jaar en het is daarom ook niet vreemd dat in 2016 nog niet veel verandering is te zien ten opzichte van 2015. Het is een groeiproces dat jaren kan duren. Niet voor niets is gesteld dat pas in 2020 ruimtelijke adaptatie in beleid moet zijn vastgelegd en pas in 2050 in de fysieke inrichting.

Maar ook nadat de transitie is ingezet is het niet zo dat het een kwestie is van het simpelweg uitrollen van beleid. Het blijft zoeken en maatwerk leveren. Het uitvoeren van beleid zal nieuwe inzichten opleveren en het 'weten' en 'willen' blijven beïnvloeden. Er zullen nieuwe kansen en barrières op het pad verschijnen. Het proces zal meer een iteratief karakter hebben, dan lineair. Dat kan betekenen dat lange tijd een proces gaande is waarin de voortgang nauwelijks zichtbaar is - de zogenaamde voorontwikkelingsfase - en dat pas op termijn versnelling plaatsvindt en zichtbaar wordt (take-off en versnellingsfase). De voortgang van de DBRA moet ook in dit licht worden gezien. Partijen bereiden zich voor om de transitie vorm te geven in hun beheergebied, maar de veranderingen zelf, of hun effecten zijn vaak nog niet of minder zichtbaar.

De monitor DBRA tracht daarom inzicht te krijgen in de percepties van de respondenten zelf, dus de inschatting die overheden zelf maken ten aanzien van de stand van zaken en voortgang in de

ruimtelijke adaptatie. Juist vanwege de aard van de transitie in deze fase is het belangrijk om percepties te meten, immers de voortgang manifesteert zich nog niet zo feitelijk. Mensen bepalen hun strategie op basis van percepties. Anders gezegd, als we de dynamiek van de beginfase van de transitie willen begrijpen en het optreden van de overheden daarin, is het belangrijk om juist de percepties met betrekking tot de stand van zaken, de voortgang en de barrières te kennen.

4.3 Aanbevelingen voor de monitor van 2017

De DBRA-monitor is een middel om enerzijds de voortgang inzichtelijk te maken, te rapporteren aan het kabinet en te evalueren of er een koerswijziging nodig is, anderzijds om inzicht te krijgen in de barrières om daar lessen uit te kunnen trekken waarmee ruimtelijke adaptatie bevorderd kan worden. Om de voortgang in 2017 te kunnen vergelijken met 2015 en 2016 geldt de aanbeveling om de vragen in de enquête die hierover gaan zoveel mogelijk hetzelfde te houden.

Daarnaast wordt aanbevolen om een deel van de enquête te wijden aan het inzichtelijker maken van de factoren die ruimtelijke adaptatie bevorderen of tegenwerken. Voorbereidend hierop kunnen interviews of focusgroepen georganiseerd worden, waarbij kan worden doorgevraagd over barrières waar men tegenaan loopt. De geïdentificeerde barrières kunnen vervolgens worden opgenomen in de enquête.

Een tweede aanbeveling is om in de enquête een onderdeel op te nemen, waarin aangegeven kan worden waar de respondent behoefte aan heeft. Hier kunnen sturingssuggesties van worden afgeleid, die aansluiten bij het veranderingsproces dat de verschillende overheden doormaken. Daarnaast levert het ook inzicht op in de verschillende processen tussen de overheden.

Tot slot

Belangrijk aandachtspunt voor alle partijen is gezamenlijk de verantwoordelijkheid te nemen om aan slag te gaan met ruimtelijke adaptatie. Ruimtelijke adaptatie vraagt om integraliteit, het verbinden van korte en lange termijn en samenwerking tussen overheden en private partijen. Daarin zitten veel barrières, maar juist ook de kansen.

A Vragenlijst enquête 2016

Introductie

Aanleiding

Nederland staat voor de opgave om de ruimtelijke inrichting waterrobuust en klimaatbestendig te maken, zodat we ook in de toekomst optimaal om kunnen gaan met overstromingen, wateroverlast, droogte, hittestress en daaruit voortvloeiende gezondheidsproblemen.

Gemeenten, provincies, waterschappen en rijksoverheid werken op verschillende manieren aan klimaatbestendigheid. Zo is er in het kader van het Deltaprogramma een Bestuursovereenkomst gesloten tussen het Rijk, IPO, UvW en VNG waarin afspraken gemaakt zijn over de implementatie van 5 zogenaamde Deltabeslissingen.

De Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie

De Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (DBRA) is 1 van de 5 Deltabeslissingen en omvat in de kern het volgende:

- In 2050 moet de inrichting van Nederland klimaatbestendig en waterrobuust zijn
- In 2020 is klimaatbestendig en waterrobuust inrichten onderdeel van beleid en handelen van Rijk, waterschappen, gemeenten en provincies.

Meer informatie over ruimtelijke adaptatie en/of de Deltabeslissing vindt u op www.ruimtelijkeadaptatie.nl.

Monitoring in het deltaprogramma

Een van de afspraken in de Deltabeslissing is dat er een (lerende) monitoring zal plaats vinden voor de 5 deltabeslissingen. De voor u liggende enquête is gericht op het monitoren van de Deltabeslissing Ruimtelijk Adaptatie.

Doel van de monitor is om inzicht te krijgen in de mate waarin partijen waterrobuust en klimaatbestendig handelen. Hiervoor wordt in 2015, 2016 en 2017 een enquête uitgevoerd. De resultaten van de enquête van 2015 vindt u op www.ruimtelijkeadaptatie.nl.

Deze monitor is een gezamenlijk instrument van het Rijk, UvW, de IPO en VNG om te bekijken hoe ver de rijksoverheid, gemeenten, waterschappen en provincies zijn met het waterrobuust en klimaatbesteding maken van hun beleid en uitvoering. Dit om waar nodig extra ondersteuning te verlenen en/of aanvullend instrumentarium te ontwikkelen.

Wat wordt met de resultaten gedaan?

- 1) Op basis van de monitor rapporteren lenM VNG, IPO, UvW jaarlijks hoe ver Rijk, gemeenten, waterschappen en provincies zijn met het waterrobuust en klimaatbesteding maken van hun beleid en uitvoering.
- 2) Een rapport met daarin de belangrijkste bevindingen uit de monitor zal worden toegestuurd naar de partijen die de monitor hebben ingevuld. Dit rapport zal ook beschikbaar komen op de website: www.ruimtelijkeadaptatie.nl)
- 3) Resultaten van gemeenten die zijn aangesloten bij 'waarstaatjegemeente.nl', worden zichtbaar gemaakt via de website. De gemeenten kunnen hun eigen score vergelijken met die van andere gemeenten

Hoe werkt de enquête?

De enquête is opgebouwd uit de volgende drie onderdelen:

1. Stand van zaken ruimtelijke adaptatie
2. Kansen en barrières
3. Uw perceptie van de ontwikkeling van waterrobuustheid en klimaatbestendigheid in uw organisatie.
4. Het kennisportaal ruimtelijke adaptatie
5. Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie

De antwoorden op de vragen kunnen worden gegeven door het juiste antwoord aan te vinken op de vijfpuntschaal. Bijvoorbeeld:

Zeer laag	Laag	Noch laag noch hoog	Hoog	Zeer hoog
-----------	------	------------------------	------	-----------

Het invullen van deze vragenlijst zal ongeveer 30 minuten duren

In de enquête worden begrippen gehanteerd waarover wellicht verschillende beelden bestaan. Hieronder staan de voornaamste begrippen en hun definities.

- 'klimaatverandering': is de verandering van het gemiddelde weer of klimaat over een lange periode.
- 'klimaatadaptatie': het aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering (dit in tegenstelling tot klimaat mitigatie waaronder het tegengaan van de door de mens veroorzaakte klimaatverandering wordt verstaan).
- 'wateroverlast': Wateroverlast is een verzamelnaam voor situaties waarin mensen overlast ondervinden als gevolg van te veel water ten gevolge van regen- en kwelwater (opkomend grondwater). Overstromingen vallen hier niet onder, dat is een aparte categorie.
- 'hittestress': opwarming van de stad/bebouwd gebied als gevolg van klimaatverandering met mogelijke effecten als: gezondheidsklachten, uitzetten van stalen bruggen.

VRAGEN**KENMERKEN VAN DE RESPONDENT/ORGANISATIE**

Vraag A: Deze vragenlijst wordt ingevuld door

- Waterschap
- Provincie
- Gemeente
- Rijk

Vraag B.

Wat is de naam van uw organisatie?

Open of flapdown

Vraag C: heeft u de vragenlijst alleen ingevuld of met collega's?

Meerkeuze: 1) Alleen 2) met collega's

Vraag D: Wat is het belangrijkste werkdomein van uw afdeling? Kies de optie die het beste bij uw afdeling past.

- Water
- Ruimte
- Milieu
- Financiën
- Economie
- Groen

Deel A: stand van zaken – ten opzichte van 2015

Vraag 1

- In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheersgebied ten aanzien van:
 - wateroverlast
 - droogte of (grond) watertekorten
 - overstromingsrisico's
 - hittestress (opwarming van de stad/bebouwd gebied als gevolg van klimaatverandering met mogelijke effecten als: gezondheidsklachten, uitzetten van stalen bruggen).
 - vitale en kwetsbare functies

[In zeer lage mate / lage mate /noch lage noch hoge mate / hoge mate / zeer hoge mate]

Vraag 2

- Heeft uw organisatie een "klimaatstresstest" uitgevoerd?

JA/NEE

Vraag 3

Niet alle gevolgen van klimaatverandering spelen even sterk in verschillende delen van ons land.

In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van:

- wateroverlast Zeer beperkt / beperkt / niet beperkt maar ook niet ingrijpend / ingrijpend / zeer ingrijpend
- droogte of (grond-)watertekorten Zeer beperkt / beperkt / niet beperkt maar ook niet ingrijpend / ingrijpend / zeer ingrijpend
- overstromingsrisico's Zeer beperkt / beperkt / niet beperkt maar ook niet ingrijpend / ingrijpend / zeer ingrijpend
- hittestress Zeer beperkt / beperkt / niet beperkt maar ook niet ingrijpend / ingrijpend / zeer ingrijpend
- vitale en kwetsbare functies Zeer beperkt / beperkt / niet beperkt maar ook niet ingrijpend / ingrijpend / zeer ingrijpend

Vraag 4

In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met *positieve* gevolgen van klimaatverandering?

Zeer beperkt / beperkt / niet beperkt maar ook niet ingrijpend / ingrijpend / zeer ingrijpend

ONDERDEEL B: KANSEN EN BARRIERES

In onderstaande vragen willen we graag weten welke barrières en kansen uw organisatie ervaart ten aanzien van klimaatbestendig en waterrobuust inrichten.

Vraag 9

In welke mate zijn de volgende stellingen van toepassing op uw organisatie. “vink aan wat op uw organisatie van toepassing is”

- In lopende ruimtelijke projecten (o.a. gebiedsontwikkeling, herstructurering, aanleg infrastructuur, vervanging) is klimaatadaptatie een belangrijk principe.
- Er zijn effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend voor de verwachte klimaatadaptatie opgaven.
- Er is binnen mijn organisatie genoeg kennis om de klimaatadaptatiemaatregelen te realiseren.
- Mijn organisatie houdt in de uitvoering van beleidsplannen (bijvoorbeeld bij rioleringswerkzaamheden, inrichting openbare ruimte, aanleg en beheer van groen, nieuwbouw en herstructureringsprojecten) rekening met klimaatadaptatie
- Er is genoeg capaciteit (mankracht) op het gebied van klimaatadaptatie binnen mijn organisatie.
- Er is binnen mijn organisatie genoeg geld beschikbaar voor klimaatadaptatie
- Er is geen verschil van inzicht tussen afdelingen binnen mijn organisatie over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.
- Er is binnen mijn organisatie een sterke drive om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie.
- De bestaande interne procedures dragen bij aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen.
- Mijn organisatie krijgt externe financiering voor projecten gericht op klimaatadaptatie.

[In zeer lage mate / lage mate /noch lage noch hoge mate / hoge mate / zeer hoge mate]

Vraag 10

In welke mate zijn de volgende stellingen van toepassing op uw organisatie. “vink aan wat op uw organisatie van toepassing is”

- Het is duidelijk wat de maatschappelijke kosten en baten zijn met betrekking klimaatadaptatiemaatregelen.
- Er is geen verschil van inzicht met andere overheden over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering
- Het is duidelijk wie verantwoordelijk is voor het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen
- Er is maatschappelijk draagvlak om adaptatiemaatregelen te nemen.
- Andere partijen, waar wij afhankelijk van zijn, helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.
- Andere partijen zetten beleidsinstrumenten en middelen in om hun ambities met betrekking tot klimaatadaptatie te realiseren.
- In de uitvoering van projecten houden projectontwikkelaars zelf rekening met klimaatverandering.
- Wet- en regelgeving op het niveau van het Rijk en de EU helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.
- De Rijksoverheid zet beleidsinstrumenten en middelen in die helpen bij de implementatie van klimaatadaptatiemaatregelen.
- Er zijn effectieve beleidsinstrumenten om klimaatadaptatiemaatregelen af te dwingen bij private partijen (ontwikkelaars, woningcorporaties, etc.).

In zeer lage mate / lage mate /noch lage noch hoge mate / hoge mate / zeer hoge mate]

ONDERDEEL C: PERCEPTIE VAN ONTWIKKELINGEN ROND WATERROBUUSTHEID EN KLIMAATBESTENDIGHEID BINNEN UW ORGANISATIE

In de DBRA is het doel vastgesteld dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Dat brengt voor ieder het rijk, gemeenten, provincies en waterschappen specifieke opgaven met zich mee.

Vraag 10

Hoe ver is uw organisatie op een schaal van 1 tot 10 met het aanpakken van de opgaven op het gebied van:

- Wateroverlast als gevolg van klimaatverandering
- Droogte als gevolg van klimaatverandering
- Risico op waterveiligheid als gevolg van klimaatverandering
- Hittestress als gevolg van klimaatverandering
- Bescherming van vitale en kwetsbare functies

Toelichting: Score 1 betekent dat uw organisatie een begin gemaakt heeft met het bepalen van haar opgaven rond het genoemde thema. Score 10 betekent dat uw organisatie op een voor derden kenbare wijze heeft vastgesteld wanneer, hoe en door wie de opgaven worden aangepakt.

Vraag 11

Geef aan op een tienpuntschaal waar uw organisatie zich bevindt op de schaal van koploper tot achterblijver in vergelijking met soortgelijke organisaties, als het gaat om het aanpakken van opgaven rond ruimtelijke adaptatie

1 = sterk achter blijvend.....10 = sterk voorop lopend

weet niet

ONDERDEEL D: KENNISPORTAAL RUIMTELIJKE ADAPTATIE

Ten behoeve van de uitvoering van de DBRA is een set aan instrumenten beschikbaar gesteld voor de verschillende fasen van weten - willen - werken. De instrumenten zijn beschikbaar gesteld via het kennisportaal www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Met behulp van onderstaande vragen willen we inzicht krijgen in het gebruik van het kennisportaal, de ondersteunende instrumenten, en wat de behoeften zijn.

Vraag 12 Maakt u of anderen in uw organisatie gebruik van het Kennisportaal Ruimtelijke Adaptatie? (www.ruimtelijkeadaptatie.nl)

- Nee, het kennisportaal is ons niet bekend
- Nee, wij vinden er niet de informatie die wij nodig hebben
- Ja, maar niet vaak (minder dan 3 maal per jaar)
- Ja soms (3 – 6 maal per jaar)
- Ja, regelmatig (6 – 12 maal per jaar)
- Ja, heel vaak (meer dan 12 maal per jaar)

Vraag 13

Zo ja, in hoeverre is uw organisatie tevreden over het kennisportaal ruimtelijke adaptatie ten aanzien van:

- De gebruiksvriendelijkheid van de website
- De aangeboden kennis
- De kwaliteit van de aangeboden kennis
- De toegang tot ondersteunende instrumenten
- Het opdoen van inspiratie
- De contactmogelijkheden met programmabureau van het Deltaprogramma ruimtelijke adaptatie en met andere partijen

[In zeer ontevreden/ ontevreden /noch tevreden noch ontevreden / tevreden / zeer tevreden]

Vraag 14. Maakt u of anderen in uw organisatie gebruik van de Klimateffectatlas?

- Nee, de klimateffectatlas is ons niet bekend
- Nee, wij vinden er niet de informatie die wij nodig hebben
- Ja, wij raadplegen de klimateffectatlas zo nu en dan voor informatie over klimateffecten
- Ja, wij gebruiken de klimateffect atlas bij het doen van een stresstest (light)

ONDERDEEL E: STIMULERINGSPROGRAMMA RUIMTELIJKE ADAPTATIE.

Het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie (SRA) ondersteunt en adviseert overheden bij het realiseren van hun ambities die uit de afspraken van het bestuursakkoord Deltaprogramma volgen. Het SRA wordt gevormd door medewerkers van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, aangevuld met medewerkers vanuit de VNG, de UvW en het IPO.

Vraag 15:

Is uw organisatie bekend met het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie?

JA/NEE

Vraag 16

- Zo ja, in hoeverre heeft het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie binnen uw organisatie bijgedragen aan:
 - Het bewustzijn over ruimtelijke adaptatie
 - De drive om aan de slag te gaan met ruimtelijke adaptatie
 - Kennisontwikkeling over ruimtelijke adaptatie
 - Inspiratie met betrekking tot ruimtelijke adaptatie
 - Het opdoen van nuttige externe contacten

Vraag 17:

Wij willen u vragen hieronder een concreet voorbeeld te beschrijven op welke wijze het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie het werk van uw eigen organisatie ten aanzien van ruimtelijke adaptatie heeft beïnvloed.

OPEN VRAAG

Tot slot

Graag ontvangen wij uw contactgegevens. De reden hiervoor is dat wij u dan de resultaten van de enquête kunnen toesturen.

Voor de helderheid: voor de Waterschappen, Provincies en Rijk blijft uw anonimiteit op twee manieren gewaarborgd. Ten eerste krijgt geen andere partij dan Deltares/Erasmus Universiteit/King inzage op respondenten niveau in de enquête. Ten tweede zullen enkel geaggregeerde gegevens gepubliceerd worden die niet herleidbaar zijn naar een individuele organisatie. Voor de gemeenten geldt dit niet, hun input en die van andere gemeenten kunnen zij zelf terug vinden op www.waarstaatjegemeente.nl.

Contactgegevens:

- Naam:
- Email:
- Telefoonnummer:
- Functie:

Heeft u verdere opmerkingen over (het omgaan met) klimaatverandering of over deze enquête? Dan kunt u deze hieronder noteren.

Contact: geraldjan.ellen@deltares.nl

B Spreiding van antwoorden van waterschappen op het gebied van 'weten'

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Wateroverlast

	Frequency	Valid Percent
Valid hoge mate	12	66,7
zeer hoge mate	6	33,3
Total	18	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Droogte of (grond) watertekorten

	Frequency	Valid Percent
lage mate	1	5,6
noch lage noch hoge mate	3	16,7
hoge mate	11	61,1
zeer hoge mate	3	16,7
Total	18	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Overstromingsrisico's

	Frequency	Valid Percent
hoge mate	10	55,6
zeer hoge mate	8	44,4
Total	18	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Hittestress*

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Hittestress*

	Frequency	Valid Percent
lage mate	11	61,1
noch lage noch hoge mate	7	38,9
Total	18	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Vitale en kwetsbare functies

	Frequency	Valid Percent
lage mate	2	11,1
noch lage noch hoge mate	11	61,1
hoge mate	5	27,8
Total	18	100,0

C Spreiding van antwoorden van de Rijksoverheid op het gebied van 'weten'

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Wateroverlast

	Frequency	Valid Percent
noch lage noch hoge mate	4	40,0
hoge mate	5	50,0
zeer hoge mate	1	10,0
Total	10	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Droogte of (grond) watertekorten

	Frequency	Valid Percent
noch lage noch hoge mate	4	40,0
hoge mate	5	50,0
zeer hoge mate	1	10,0
Total	10	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Overstromingsrisico's

	Frequency	Valid Percent
noch lage noch hoge mate	1	10,0
hoge mate	3	30,0
zeer hoge mate	6	60,0
Total	10	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Hittestress*

	Frequency	Valid Percent
in zeer lage mate	1	10,0
lage mate	2	20,0
noch lage noch hoge mate	6	60,0
zeer hoge mate	1	10,0
Total	10	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheergebied ten aanzien van: | Vitale en kwetsbare functies

	Frequency	Valid Percent
noch lage noch hoge mate	4	40,0
hoge mate	4	40,0
zeer hoge mate	2	20,0
Total	10	100,0

D Spreiding van antwoorden van provincies op het gebied van 'weten'

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar

beheergebied ten aanzien van: | Wateroverlast

	Frequency	Percentage
noch lage noch hoge mate	3	42,9
hoge mate	4	57,1
Total	7	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar

beheergebied ten aanzien van: | Droogte of (grond) watertekorten

	Frequency	Percentage
noch lage noch hoge mate	2	28,6
hoge mate	5	71,4
Total	7	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar

beheergebied ten aanzien van: | Hittestress*

	Frequency	Percentage
lage mate	4	57,1
noch lage noch hoge mate	3	42,9
Total	7	100,0

In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar

beheergebied ten aanzien van: | Vitale en kwetsbare functies

	Frequency	Percentage
lage mate	4	57,1
noch lage noch hoge mate	3	42,9
Total	7	100,0

E Regressieanalyse: regressie van externe kansen en barrières op de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering

	B	Std. Error	Beta	Sig.
(Constant)	1,609	,562		,005
Het is duidelijk wat de maatschappelijke kosten en baten zijn met betrekking klimaatadaptatiemaatregelen.	,233	,121	,256	,059
Er is geen verschil van inzicht met andere overheden over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	-,027	,123	-,030	,828
Het is duidelijk wie verantwoordelijk is voor het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen.	,086	,126	,109	,498
Er is maatschappelijk draagvlak om adaptatiemaatregelen te nemen.	,124	,134	,131	,357
Stelling: Andere partijen, waar wij afhankelijk van zijn, helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.	,102	,137	,111	,461
Andere partijen zetten beleidsinstrumenten en middelen in om hun ambities met betrekking tot klimaatadaptatie te realiseren.	,123	,150	,130	,412
In de uitvoering van projecten houden projectontwikkelaars zelf rekening met klimaatverandering.	,016	,098	,019	,867
Wet- en regelgeving op het niveau van het Rijk en de EU helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.	,050	,122	,056	,685
De Rijksoverheid zet beleidsinstrumenten en middelen in die helpen bij de implementatie van klimaatadaptatiemaatregelen.	-,069	,123	-,076	,575
Er zijn effectieve beleidsinstrumenten om klimaatadaptatiemaatregelen af te dwingen bij private partijen	,040	,102	,049	,694

Noot. De afhankelijke variabele meet de mate waarin ruimtelijke adaptatie wordt meegenomen in de uitvoering. Het model als geheel is niet significant (R² is 0,199 en sig is 0,078)

F Regressieanalyse van factoren die de voortgang in ruimtelijke adaptatie bepalen bij gemeenten

I. Regressie organisatie-interne kansen en barrieres op de voortgang t.a.v. hittestress bij gemeenten. Het model als geheel is significant (R² is 0,425 en sig is 0,000).

	B	Std. Error	Beta	Sig.
(Constant)	-3,371	1,326		,014
In lopende ruimtelijke projecten is klimaatadaptatie een belangrijk principe.	-,769	,401	-,295	,060
Er zijn effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend voor de verwachte klimaatadaptatie opgaven.	,329	,346	,124	,345
Er is binnen mijn organisatie genoeg kennis om de klimaatadaptatiemaatregelen te realiseren.	,561	,327	,210	,092
Mijn organisatie houdt in de uitvoering van beleidsplannen rekening met klimaatadaptatie	1,126	,448	,362	,015
Er is genoeg capaciteit (mankracht) op het gebied van klimaatadaptatie binnen mijn organisatie.	,162	,302	,066	,595
Er is binnen mijn organisatie genoeg geld beschikbaar voor klimaatadaptatie.	,145	,308	,058	,639
Er is geen verschil van inzicht tussen afdelingen binnen mijn organisatie over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	-,062	,273	-,027	,822
Er is binnen mijn organisatie een sterke drive om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie.	,081	,288	,034	,778
De bestaande interne procedures dragen bij aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen.	,573	,371	,210	,128
Mijn organisatie krijgt externe financiering voor projecten gericht op klimaatadaptatie.	,216	,237	,097	,366

a. Dependent Variable: Hoe ver is uw organisatie met hittestress

II. Regressie organisatie-interne kansen en barrières op de voortgang t.a.v. vitale en kwetsbare functie bij gemeenten. Het model als geheel is significant (R^2 is 0,396 en sig is 0,000).

	B	Std. Error	Beta
(Constant)	-2,959	1,305	
In lopende ruimtelijke projecten is klimaatadaptatie een belangrijk principe.	-,234	,399	-,092
Er zijn effectieve klimaatadaptatiemaatregelen bekend voor de verwachte klimaatadaptatie opgaven.	,262	,337	,103
Er is binnen mijn organisatie genoeg kennis om de klimaatadaptatiemaatregelen te realiseren.	,423	,325	,165
Mijn organisatie houdt in de uitvoering van beleidsplannen rekening met klimaatadaptatie	,776	,435	,264
Er is genoeg capaciteit (mankracht) op het gebied van klimaatadaptatie binnen mijn organisatie.	,018	,295	,008
Er is binnen mijn organisatie genoeg geld beschikbaar voor klimaatadaptatie.	,118	,298	,050
Er is geen verschil van inzicht tussen afdelingen binnen mijn organisatie over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	,203	,264	,092
Er is binnen mijn organisatie een sterke drive om aan de slag te gaan met klimaatadaptatie.	-,179	,280	-,080
De bestaande interne procedures dragen bij aan de realisatie van klimaatadaptatiemaatregelen.	,828	,363	,322
Mijn organisatie krijgt externe financiering voor projecten gericht op klimaatadaptatie.	-,053	,233	-,025

a) Dependent Variable: Hoe ver is uw organisatie met vitaal en kwetsbaar

III. Regressie organisatie-externe kansen en barrières op de voortgang t.a.v. droogte bij gemeenten. Het model als geheel is significant (R^2 is 0,295 en sig is 0,008).

	B	Std. Error	Beta
(Constant)	,493	1,692	
Het is duidelijk wat de maatschappelijke kosten en baten zijn met betrekking klimaatadaptatiemaatregelen.	,014	,369	,005
Er is geen verschil van inzicht met andere overheden over de ernst van de gevolgen van klimaatverandering.	,071	,372	,026
Het is duidelijk wie verantwoordelijk is voor het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen.	,309	,389	,128
Er is maatschappelijk draagvlak om adaptatiemaatregelen te nemen.	-,125	,406	-,043
Andere partijen, waar wij afhankelijk van zijn, helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.	,046	,437	,016
Andere partijen zetten beleidsinstrumenten en middelen in om hun ambities met betrekking tot klimaatadaptatie te realiseren.	-,439	,445	-,152
In de uitvoering van projecten houden projectontwikkelaars zelf rekening met klimaatverandering.	-,223	,299	-,085
Wet- en regelgeving op het niveau van het Rijk en de EU helpen ons bij de implementatie van onze plannen met betrekking tot klimaatadaptatie.	-,603	,368	-,220
De Rijksoverheid zet beleidsinstrumenten en middelen in die helpen bij de implementatie van klimaatadaptatiemaatregelen.	1,311	,366	,471
Er zijn effectieve beleidsinstrumenten om klimaatadaptatiemaatregelen af te dwingen bij private partijen	,900	,318	,357

a. Dependent Variable: Hoe ver is uw organisatie met droogte

G Correlatieanalyses voor de relatie tussen het doen van een klimaatstresstest en andere variabelen

Correlaties tussen de klimaatstresstest en de gepercipieerde omvang van de opgave in het beheersgebied

	In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van Wateroverlast	In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van droogte of (grond) watertekorten	In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van Overstromingsrisico's	In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van Hittestress	In welke mate heeft het beheersgebied van uw organisatie te maken met de gevolgen van klimaatverandering op het gebied van vitale en kwetsbare functies
Heeft uw organisatie een Corr. Coeff.	-,123	-,002	,044	-,279**	-,173
"klimaatstresstest" uitgevoerd? Sig. (2-tailed)	,173	,987	,626	,002	,054

Een negatieve correlatie laat zien dat indien men de klimaatstresstest heeft gedaan, men de omvang van de opgave hoger schat * = significant op het 0,05 niveau, ** = significant op het 0,01 niveau

Correlaties tussen de klimaatstresstest en 'weten'

	In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheersgebied ten aanzien van Wateroverlast	In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheersgebied ten aanzien van Droogte of (grond) watertekorten	In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheersgebied ten aanzien van Overstromingsrisico's	In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheersgebied ten aanzien van Hittestress	In welke mate weet uw organisatie wat de gevolgen van klimaatverandering zijn voor haar beheersgebied ten aanzien van Vitale en kwetsbare functies
Heeft uw organisatie een Corr Coeff.	-,444**	-,188*	-,277**	-,246**	-,127
"klimaatstresstest" uitgevoerd? Sig. (2-tailed)	,000	,035	,002	,006	,159

Een negatieve correlatie laat zien dat indien men de klimaatstresstest heeft gedaan, men de omvang van de opgave hoger schat * = significant op het 0,05 niveau, ** = significant op het 0,01 niveau

Correlaties tussen de klimaatstresstest en het formuleren van doelstellingen voor het beperken van gevolgen van klimaatverandering

	In welke mate heeft uw organisatie doelstellingen geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering voor: wateroverlast	In welke mate heeft uw organisatie doelstellingen geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering voor: droogte of (grond-)watertekorten	In welke mate heeft uw organisatie doelstellingen geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering voor: overstromingsrisico's	In welke mate heeft uw organisatie doelstellingen geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering voor: hittestress	In welke mate heeft uw organisatie doelstellingen geformuleerd voor het beperken van de gevolgen van klimaatverandering voor: vitale en kwetsbare functies
Heeft uw organisatie een Corr Coeff.	-,262**	-,149	-,098	-,237**	-,251*
"klimaatstresstest" uitgevoerd? Sig. (2-tailed)	,004	,102	,284	,009	,005

Een negatieve correlatie laat zien dat indien men de klimaatstresstest heeft gedaan, men de omvang van de opgave hoger schat * = significant op het 0,05 niveau, ** = significant op het 0,01 niveau.

Correlaties klimaatstresstest en hoe ver organisaties zijn met het realiseren van het DBRA doel voor 2020 op het gebied van

	wateroverlast als gevolg van klimaatverandering	Droogte als gevolg van klimaatverandering	Risico op waterveiligheid als gevolg van klimaatverandering	Hittestress als gevolg van klimaatverandering	Bescherming van vitale en kwetsbare functies
Heeft uw organisatie een Corr. Coeff.	-,141	-,039	,014	-,005	,001
"klimaatstresstest" uitgevoerd? Sig. (2-tailed)	,138	,685	,879	,962	,988

Een negatieve correlatie laat zien dat indien men de klimaatstresstest heeft gedaan, men verder is met het realiseren van DBRA doelen * = significant op het 0,05 niveau, ** = significant op het 0,01 niveau